

Культурно-політичний місячник для українців у
Чеській Республіці, Літературний номер

Kulturně-politický měsíčník pro Ukrajince

v České republice, Literární číslo

№ 9/2017 | рік XXV

č. 9/2017 | ročník XXV

www.ukrajinci.cz

пороги

Крим – це
Україна

Крым је
Украјина

ВІЙНА Й ЛІТЕРАТУРА

Мурал, присвячений 73-літній вчительці української мови австралійського художника Гвідо ван Гельтена в Авдіївці, на самій лінії фронту, та ескіз його київського муралу «Леся Українка. Конвалія», який був виставлений на благодійний аукціон.

Час воєнного дискурсу

Четвертий рік Україна перебуває у стані війни. Вона мала різні фази – дуже гарячу, гарячу, холоднішу і геть холодну, різні контрасти на зразок «торгівлі з окупантом» і має проблему із самою назвою. Та сухі повідомлення про пораних чи загиблих на фронті лунають чи не щодня. Мало хто сумнівається, що це – війна з Росією, а не ніякий «громадянський конфлікт» чи «політика». Як це все розвивалося, що буде далі й куди це все веде, поступово задумуються не лише стратеги, аналітики й переговірники, а й літерати.

«Війна – продовження прози іншими засобами» (це парафраз відомого вислову Клаузевіца: «Війна є продовження політики іншими засобами»...), – зазначав два роки тому літературний критик Василь Слапчук. – Не можемо не визнавати того, що сьогодні Україна веде війну, і ця війна дотична до всіх нас – українців, а тому неминуче мусить втрапити до сфери зацікавлення української літератури»¹. Критик також нагадав про «мачо Гемінгвея, котрий вважав, що війна – добра школа для письменника», і порівняно з іншими, особливо російською, яка тему війни в літературі експлуатує задля посилення серед росіян відчуття власної унікальності й месіанізму, «українська література часів незалежності на диво цнотливо-паціфістська, тема війни ні серед письменників, ні серед читачів зовсім не «котирується». Чи не тому, що в українського суспільства не було на думці війни, яка б його (суспільства) стосувалася?... Війна в свідомості українського письменника звелася до метафори, котру поети залюбки використовували у назвах книг, наприклад, Сергій Жадан «Балади про війну і відбудову» (2001) або Мар'яна Савка та Маріанна Кіяновська «Кохання і війна» (2002). Не таке це вже й безпечне заняття – викликати духа війни, особливо, якщо не готовий до його матеріалізації». Критик згадує лише кілька прізвищ українських поетів і письменників, які писали про афганську війну, або ж вихідця із іншої гарячої точки радянських часів С. Пантюка, з його романом «Війна і ми» (2012), у якому оповідається про карабахські події.

Тоді вивопнився тільки рік від початку АТО, про війну багато писали журналісти й блогери, але російські митці вже тоді «мало не табунами» сунули «у ті ДНР та ЛНР, аби виявити свою підтримку, а декотрі й постріляти». Лише письменник Борис Гуменюк перебував від початку у зоні бойових дій, про що свідчила поетична збірка «Вірші з війни» (2014). «Поети завжди оперативніші. Прозаїкам потрібен час і відстань», – зазначав Слапчук, бо й навіть згаданий Ернест Гемінгвей (1899–1961) свій знаменитий шедевр «Прощавай, зброє!» (1929) видав аж через одинадцять літ після закінчення війни.

І цей час вже прийшов. Десятки книг, написаних за реаліями сучасної війни, користуються популярністю на книжкових форумах й у книгарнях серед читачів, їхні автори отримують нагороди й премії. Українці відкидають раніше забобонний страх перед літературно-суспільним дискурсом війни. Можливо, років через десять котрийсь із тих молодих хлопців, які воюють на Сході України, опише цю війну в геніальному романі. Але поки той хлопець воює, письменники повинні писати, осмислюючи буття та реалії сьогодення. Та й на виклики потрібно відповідати. А вони є – російські проханови й пелєвіни пропагують вбивства наших солдат не лише пером чи друкарською машинкою, а й безпосередньо натискають курок у напрямі українських солдат, між тим всюди називаючи цю війну «громадянською». «Можна собі уявити, що це за марення сивої кобили», – писав тоді Слапчук. За ці роки помітний результат. З певними анотаціями й цікавими уривками ми вас знайомили раніше у звичайних, а також літературних номерах, які виходять двічі на рік. І нині, осінньому випуску, присвяченому краснописменству, знайомимо з уривками з нових воєнних романів Жадана й Лойка, а також перекладом з німецької, тема якого нам як соціально, так і географічно доволі близька.

Зміст

Бестселер

Сергій Лойко. Рейс
3–5

Злободенне краснописменство

Сергій Жадан. Інтернат
6–11

Поезія

Надія Позняк, Надія Гаврилюк
12–14

Переклади: з життя сусідів

Карл-Маркус Гаус. Собакоїди та інші люди
15–19

Рецензії

Петро Сорока. Золотий відблиск Праги
20-21

Микола Шатилов. Жіноче обличчя скам'янілої музики
22

¹ Слапчук Василь. Війна як дискурс / Літакцент, 17 лютого 2015 року. Доступно з <http://lita-cent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/>

РЕЙС

«Чи не бажаєте щось запитати?»

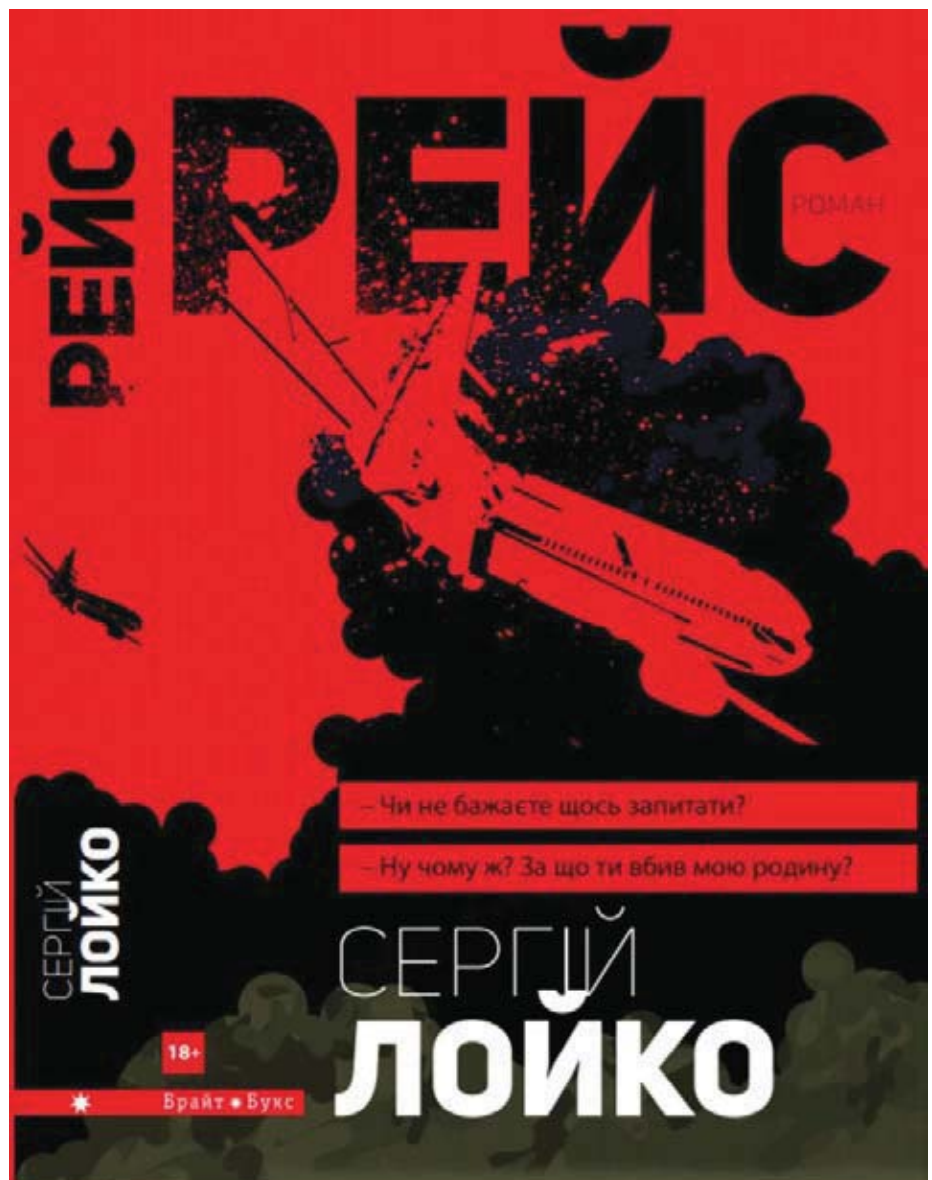
«Ну чому ж? За що ти вбив мою родину?»

ТЕКСТ: Сергій ЛОЙКО

Книга написана на основі реальних подій – падіння малазійського літака у липні 2014 року на Донбасі. Автор – американський журналіст російського походження, відомий своїм попереднім твором «Аеропорт» – зумів вжитися у роль родича жертви цієї трагедії¹.

Колишній міліціонер, який свого часу викрав у бандитів «обшак» на суму 62 млн доларів, сховався в Європі, потім перебрався до США, живе на своїй яхті в Лос-Анджелесі, а його дружина живе з дітьми – в Лондоні. Вони домовилися зустрітися на одному з островів Таїланду, але літак збивають, його сім'я гине. Це спонукало героя повернутися до своєї колишньої професії. Він вербується до лав бойовиків на Донбас і, як детектив на прізвисько «Бультдог», починає розслідувати цю справу. До війни до цього йому було байдуже – доки вона не зачепила його особисто. Він опиняється у пеклі серед «ополченців» і російських військових, йому на п'яти наслідують бандити, чекісти, солдати і серійний вбивця. Йому треба вижити будь-якою ціною, щоб дізнатися, хто і чому вбив його родину. У цьому йому допомагає американська журналістка. Він не чекатиме закінчення міжнародного розслідування і трибуналу, і його рука не здригнеться, коли він знайде злочинців і доведе для себе їхню провину. Невдовзі Альохін розуміє, що винуватців дуже багато: так багато, що навіть опускаються руки. Чого він хоче? Знайти того, хто натиснув кнопку? Але чи закінчиться на цьому правосуддя? Йдеться про щось набагато більше, ніж про помсту вбивцям. Що саме?

¹ Лойко Сергій. Рейс. – Київ: в-во «Брайт Букс», 2017. К-сть стор.: 432. Мова: українська, російська. Придбати можна на yakaboo.ua, ціна 167 UAH.

БІЛА МІТКА БУЛЬДОГА АЛЬОХІНА

Лондон. П'ять місяців тому. Липень

Вона й дівчатка не бачили його вже понад три роки. Шістнадцять років із ним і три – без нього... Інше життя, друге. Це «друге» життя ва відчуттями вийшло втричі довшим за перше. Сите, спокійне, розважене, влаштоване, як у казці. Але без нього. Дівчатка, яким уже виповнилося шість і сім років, давно припинили запитувати про батька. Настя не показувала їм його фотографії. Сергій суворо наказав їй жодного старого фото не брати із собою. Весільний альбом, усі фото в нею й дітьми – шашлики, риболовля, Єгипет, Кіпр – усе залишилося в Москві. У Москві, в якій вони втекли, як наполеонівська армія, – так пожартував він під час їхньої останньої зустрічі. Минуле було геть-чисто стерто. Цілий світ, ціле життя. Наче випалена земля. Попелище. Вона потай зберігала одне його фото з паспорта і ще одне, на якому вони були разом. Молоді, веселі, напідпитку... І ще одне Найулюбленіше та найдорожче. Усі разом. Із доньками-крихітками.

У новому житті тепер була простора квартира на другому поверсі вікторіанського будинку в Хемпстед-Хілл. Поряд – парк із дубами і кроликами, трохи віддалік – озеро з качками й лебедями. На вулиці, на галявинці сусіднього дому цілими днями в різних кумедних позах вилежувалися три вгодовано-чемні руді коти, які поводитися так, наче все довкіл належало їм, тобто безпардонно спали на газоні вдень і вночі – лапи нарізно, соломинка в зубах. Так їх колись намалювала Ліза, гувернантка, художниця за покликанням і освітою, що мешкала на іншому краю Лондона, в Ілінгу, і часто залишалася в них ночувати. Дівчатка дуже сміялися й попросили вставити малюнок у рамку. Так смішні коти в Лізиному виконанні перекочували на каміні. Щодня сивий благовидний джентльмен років вісімдесяти, якщо не більше, що його через природний аристократизм важко було назвати літнім, виходив із будинку навпроти рівно о десятій ранку, хвилина у хвилину. І якщо Настя цієї миті дивилася у вікно або поливала квіти в горщиках на підвіконні, джентльмен завжди усміхався їй, піднімаючи над головою, мов тамбурмажор, тростинку своєї незмінної парасольки і ввічливо нахилиючи сиву голову. Парасолька завжди була в ним, незалежно від погоди. За узвичаєним ритуалом він прямував до парку, де і прогулювався рівно дві години. Бувало, зустрічаючи їх на вулиці або в парку, незнайомиць знов усміхався, відкривав незмінну коробочку льодяників, пригощав ними дівчаток і заводив із ними мову про дерева, птахів, погоду –

про дощ, хмари та сонце. Завдяки Лізиним старанням Тетянка й Віруня вже на повну щebetали англійською.

Настя теж вивчала мову з викладачем, літньою дамою, яка з англійською дотепністю відрекомендувалася їй як міс Прізм, хоча звали її зовсім інакше. Настя вже могла стерпно читати й писати, розуміла, що говорять у новинах по *BBC*, розуміла міс Прізм і свого сусіда й могла в ними сяк-так поговорити. Але, хоч як намагалася, вона досі не розуміла ні слова з уст інших лондонців, яких зустрічала, як, утім, і мову, точніше, говірку героїв телевізійних фільмів, шоу та інших передач.

Міс Прізм і просвітила Настю, що її імпозантний сусід – ніхто інший, як колишній шпигун на службі Її Величності, а нині – відомий у всьому світі письменник Джон ле Карре. Не знайома в творчістю цього автора, Настя купила його книжку й узяла в нього автограф, який він люб'язно дав їй зі своєю незмінною білозубою усмішкою і фразою: «Ah, never mind. It is really rubbish»². Сміття чи ні, але Настя так і не подужала її й залишила на видноті із закладкою на десятій сторінці – до кращих часів. Скоро дівчатка виростуть і прочитають, думала вона. Сестрички й так між собою спілкувалися англійською та навіть розуміли діалект кокні, натомість російською говорили дедалі більш неохоче, лише в нею. З акцентом, що з'явився і щодня посилювався.

Зараз, поклавши ноги на пуф біля крісла й відкинувшись на спинку з м'якої шкіри, вона заплющила очі й розкинула руки, торкаючись дівчаток, які влаштувалися обабіч неї й утупилися в екрани. На її прохання стюард зняв підлокітники між кріслами, і вони втрьох легко вмістилися на двох. Насті ніяк не вдавалася опанувати хвилювання, що не полишало її від самого злету. Сидячи в розкішному салоні першого класу авіарейсу *MA71* Лондон-Бангкок, вона не могла розслабитися. Усі думки її були лише про нього. Про далекого Сергійка, який черев два дні в п'ятизірковому бунгалі на екзотичному острові Самуї знову, після трирічної розлуки, має стати чоловіком і батьком – коханим, рідним і близьким. Настині пальці, що перебрикали кучері захоплених мультиками доньок, наче самі своїми подушечками намагалися згадати доторки до його волосся, щетини, спини, губів... Та хоч як старалася, вона так і не змогла побачити його образ, відчути запах, почути голос. На секунду їй здалося, що

краєчком свідомості почула його далекий сміх, але й він розтанув, випарувався, «як сон, як вранішній туман» – лондонський, уже звичний.

– Оленко, тепер із дівчатками ти сама, – сказав їй Сергій три роки тому на прощання в аеропорту Франкфурта, де вони розсталися останнього разу. – Я не зможу тобі ні писати, ні дзвонити. Але я буду поряд. Квартиру ти маєш. У тебе буде все. Грошей тобі й дівчаткам вистачить на три життя. Усі номери рахунків у тебе є. Я вас знайду, коли зрозумію, що ми всі можемо дихати спокійно. Не можу сказати коли, але... Я завжди буду поряд.

Сергій обійняв дівчаток, торкнувся губами її лоба. Відвернувся і, не озираючись, швидко пішов до іншого терміналу, викинувши дорогою загорнутий у газету телефон в один сміттєвий контейнер, а *SIM*-картки у два інші, трохи далі. Сергій не обмовився. Тоді її звали Оленою. Оленою Альохіною. Але вже тоді, під час першого перетину кордону, вона стала Анастасією Ярмольник. У дівчаток імена zostалися колишні. А прізвище вони, опинившись в іншому світі та пірнувши в нове життя, невдовзі забули самі.

Настя обережно відвела руки від дівчаток, які одночасно заснули, обхопила себе за плечі, ще глибше втиснулася в піддатливе крісло і згадала їхню першу зустріч двадцять один рік тому. Коли вона, тоді ще студентка-заочниця МОПІ, жила в московської подруги і працювала вдень приймальницею у пральні в Мар'їній Рощі. Хто міг уявити тоді, яку роль у їхньому житті відіграє ця пральня й вицьвіла біла мітка з ледь розпізнаваним номерком на заплямованому вином чи варенням шматочку простирадла. Із часом усі рідні і знайомі знали цю історію назубок і казали, що так буває тільки в кіно.

Одного разу до пральні зайшов симпатичний коротко стрижений хлопчина на прізвище Альохін (імені вона відразу не запам'ятала) у пожмаканому сірому костюмі, білій заправній сорочці без краватки й показав їй червону книжечку-посвідчення. А потім і ту саму мітку.

Геолог Федя Суворов через знайомого здав свою однокімнатну квартиру на літній сезон студентів з Махачкалі. Коли Суворов повернувся додому у вересні, він знайшов квартиру чисто прибраною, а видані квартиранту ключі були в сусідки. Та сказала, що квартирант поїхав ще в липні. Це було дивно, адже він збирався жити аж до серпня й заплатив за всі три місяці вперед. Дивно, але хай уже. Поїхав, то й поїхав. Буває.

Наступного дня вранці, коли Суворов вийшов із квартири, щоби вирушити на роботу, він одразу отримав важкий удар по голові, опинився на бетонній підлозі, відчувши, як у спину й ноги йому впираються чийсь важ-

² «Ах, дрібниці. Це таке сміття» (англ).

кі коліна, руки виламуються за спину й на зап'ястках застібаються кайданки. Суворов був доставлений до міліції, і молодий опер Сергій Альохін, який керував операцією, – той самий, який приніс до пральні мітку, – заявив Суворову, що для полегшення своєї долі йому треба негайно зізнатися у скоєнні злочину в обтяжливими обставинами. Цілковито ошелешеному Феді зізнаватися не було в чому. І хоча його з відтяжкою і з задоволенням лупило все відділення, він так і не зізнався. І правильно зробив. Адже розчленував кухонним обробним ножом мертве тіло в суворівській ванні зовсім не він, а його квартирант – той самий дагестанський студент-медик, – а потім розніс закривавлені шматки, загорнуті в клапті двох суворівських простирادل, по кількох московських смітниках. Усе це сталося, поки господар квартири мирно годував комарів і мошок у пошуках мідного або залізо-нікелевого колчедану у Східному Заураллі з кайлом у руках, намагаючись абстрагуватися від розриву з коханою – суворівська подруга покинула його невдовзі перед цим, сказавши, що хай той живе зі своєю «клишоною валізою».

Жодні менти нічого ніколи й не знайшли б, і гарантований «висяк» так назавжди і лишився б «висяком», якби не проявлений на найранішій стадії кар'єри професіоналізм Альохіна, до якого у відділі скоро приклеїлося прізвисько Бульдог – за його залізну хватку. Якщо Альохін ішов по сліду, він ішов до самого кінця, і зупинити його не міг ніхто – ні бандити, ні злодії та вбивці, ні самі менти, більшості яких усе завжди було до фені, крім власної дупи. Через тринадцять років Альохін був уже підполковником, начальником убивчого відділу. Але це був уже не той Альохін, який приніс приймальниці Олені у пральню доленосну мітку.

А поки він розмотував свою першу справу, для початку виявивши на одному із закривавлених клаптів простирадла мітку пральні. Особисто обійшовши потім три десятки пралень із цією міткою в руках, Альохін нарешті зустрівся з Оленою й дізнався від неї адресу та номер телефону потенційного вбивці. Назавжди втративши шість зубів і віру в людяність правоохоронних органів, геолог Суворов догупав урешті-решт, що насправді могло відбутися в квартирі за його відсутності, і повідав ментам про те, що влітку житлом «безплатно користувався знайомий друг». Студент-втікача через його-таки знайомого дагестанця вивраховували, знайшли в рідному аулі, висунули обвинувачення, і молодий горець – як це в них заведено, людина честі – у всьому зізнався. Без усякого мордобою.

З'ясувалося, що в пивничці біля інституту студент познайомився з молодим лейтенантом ракетних військ, який із Далекого Сходу приїхав у відпустку до дівчини в Москву, а та дала йому відкоша. Там само лейтенант і студент почали вдвох випивати,

а потім продовжили це діло в суворівській квартирі в Мар'їні Роші, де офіцер запропонував зіграти в карти.

Вони грали в захопливу азартну гру, популярну поміж криміналітетом і московською інтелігенцією під назвою «сека». Російський покер для лінивих. Лейтенант, за словами студента, махлював «по ходу слово за слово, хріном по столу». Студент гарно, майже літературно, говорив російською. Одне слово, вийшов конфлікт. Лейтенант схопив кухонний ніж, студент, захищаючись, штовхнув його. Військовий упав на свій ніж і – з кінцями. Після чого й був розрізаний на частини, запакований і рознесений по кількох смітниках у різних районах Москви. Про те, що на використаних для пакування простирадлах можуть бути мітки пральні, студент, перебуваючи у стані афекту, просто не подумав.

Невідомо, які пом'якшувальні обставини (і скільки) привезли родичі-дагестанці, що приїхали до Москви всім аулом, але студентові дали «по максимуму» – п'ять років за вбивство через необережність. Суворов вставив зуби, був свідком на процесі, потім знову поїхав в експедицію і знайшов-таки свій колчедан, але квартиру вже більше нікому ніколи не здавав. А Олена й Сергій одружилися.

І почалося в них класичне ментівське життя. Спочатку знімали квартиру, потім купили свою, потім придбали «Жигулі», потім, потай від Олени, Сергій Бульдог разом із начальником районного управління почав кришувати проституцію й торгівлю наркотиками, потім – уже з начальником обласного управління і прокурором – гральний бізнес. Потім вони в Оленою купили «Мерседес» і переїхали до заміського будинку. Потім одна за іншою народилися дівчатка-погодки. Потім...

Потім відбулося те, про що Олена теж не мала ані найменшого уявлення й навіть не наважувалася спитати. І зовсім уже потім Олена Альохіна, колишня приймальниця московської пральні (№4), стала Анастасією Ярмольник, власницею закордонного паспорта з п'ятирічними візами США, Канади і країн Шенгенської зони. Із відом на проживання в Об'єднаному Королівстві, з розкішною квартирою в Хемпстед-Хілл, із гувернанткою, із чарівливою порцеляною усмішкою, з «Мерседесом» у гаражі й чотири мільйонами доларів на шести різних рахунках в Англії, Швейцарії та на Кіпрі.

Але без чоловіка, якого вона вже й не сподівалася колись побачити і на неочікувану зустріч із яким летіла тепер до Таїланду в салоні першого класу і з запітнілим келихом «Дом Периньон» на відкидному столику.

– Mom, what is behind that curtain, do you think?³ – прокричала їй на вухо Тетянка, яка прокинулася й показувала рукою на

занавіску, що відділяла салон від решти літака.

Повернувшись із налетілих спогадів, Настя притисла палець до губ, показала доньці на сплячу сестру, зняла в Тетянки навушники, і вони вдвох вирушили гуляти лабіринтами величезного, як маленьке місто, «Боїнґа», у якому летіло стільки людей, скільки Тетянка не могла й уявити, – двісті дев'яносто вісім чоловік. В одному місці. В одному замкненому просторі. За десять тисяч метрів від землі. Точніше, за тридцять дві тисячі вісімсот вісім футів, як слід було б сказати доньці, якби Настя могла це без помилок вимовити – що таке метри і з чим їх їдять, Тетянка уявлення не мала.

У свої тридцять вісім Настя здавалася років на десять молодшою – із витонченими доглянутими руками, чистою гладенькою шкірою без жодної зморшки, губами бантиком, рудим чубчиком (не фарба, а рідний колір) і з ледь кирпатим носиком, якого вона трохи соромилася. Дівчата, як близнючки, були схожі одна на одну й на маму. Нічого татового. Жодної Сергійкової рисочки. «The girls will grow up soon enough and you will all look like Chekhov's Three sisters»⁴, – пожартувала днями начитана гувернантка Ліза.

Вони йшли правим проходом першої третини економ-класу, коли гігантський лайнер потрапив до зони невеликої турбулентності, і салон трохи хитнуло. Мама з донькою на секунду втратили рівновагу. Дівчинка почала падати на крісло праворуч, де сиділа чорношкіра блондинка з мальтійською болонкою на руках. Тетянка й болонка заверещали одночасно. Настя піймала доньку за руку, притягнула до себе, і всі вони, разом із блондинкою, весело розсміялися. Болонка заспокоїлася й раптом вилетіла з рук хазяйки в розчачнуте вікно «Боїнґа». У салоні пішов красивий вольфрамовий дощ, що розривав літак і пасажирів на шмаття.

Не відчуваючи болю від уламків, які простромлювали її тіло, оглушена потоком розрідженого крижаного повітря, Настя інстинктивно схопила в оберемок Тетянку. Вилітаючи з літака серед уламків фюзеляжу, серед крісел, рук, ніг і тіл решти пасажирів, у згасаючій свідомості вона й далі притискала дівчинку до себе. «Де Віруня? – було її останньою думкою. – Як там вона сама?»

Останнім, що побачили очі Олени Альохіної, або за паспортом Анастасії Ярмольник, було яскраве блакитне небо. І білі хмари, які швидко наближалися знизу й назустріч яким, наче збиті птахи, із висоти десять тисяч метрів падали тіла двохсот дев'яносто восьми пасажирів і команди «Боїнґа 777» рейсу «Мікронезіан Ейрвейз» MA71 Лондон-Бангкок.

³Мам, що там, за тією занавіскою, як ти гадаєш? (англ.)

⁴Дівчата виростуть швидко, і невдовзі ви всі разом будете схожі на чеховських трьох сестер (англ.).

ІНТЕРНАТ

...Одного разу, прокинувшись, ти бачиш за вікном вогонь. Ти його не розпалював. Але гасити його доведеться й тобі...

ТЕКСТ: Сергій ЖАДАН

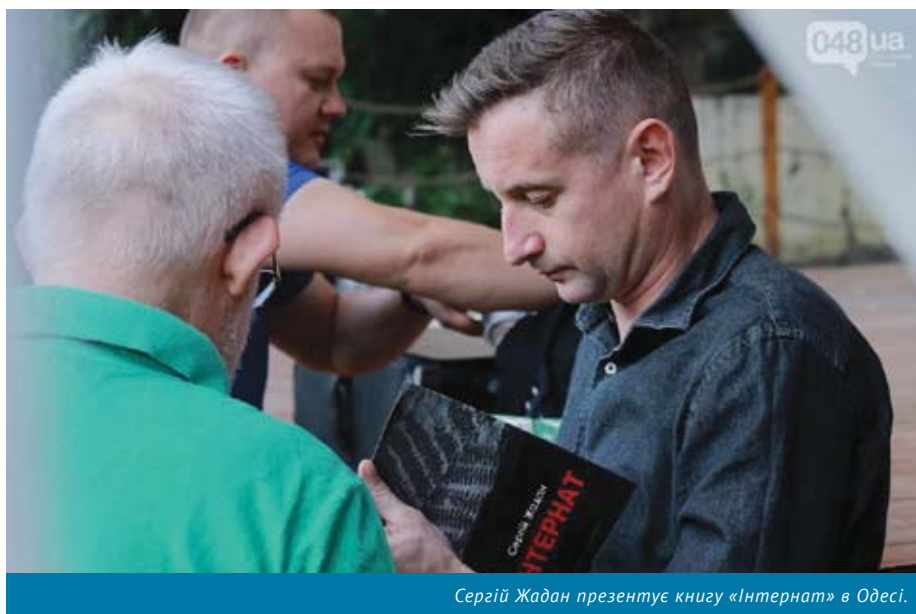
«Інтернат» – новий роман Сергія Жадана. Він розповідає про те, як змінилося життя людей, коли на Сході України почалась війна. Інтернат – це одна з локацій роману. І метафора світовідчуття, метафора загубленості, недолюбленості. «Цю книгу добре було б прочитати людям, які ніколи не були на українському Сході, які складають своє враження про Донбас та українсько-російську війну виключно з повідомлень ЗМІ та загальних настроїв у соціальних мережах. Тим, хто готовий за електоральними відсотками побачити живі обличчя», – каже автор.

Книжка розповідає про те, як змінилося життя людей, коли на Сході України почалась війна: «Одного разу, прокинувшись, ти бачиш за вікном вогонь. Ти його не розпалював. Але гасити його доведеться й тобі... Січень 2015 року. Донбас. Паша, вчитель однієї зі шкіл, спостерігає, як лінія фронту неухильно наближається до його дому. Стається так, що він змушений цю лінію перетнути. Щоби потім повернутись назад. І для цього йому щонайменше потрібно визначитись, на чиєму боці його дім», – йдеться у анотації.

Перші презентації книжки відбулися у вересні цього року на поетичному фестивалі Meridian Czernowitz у Чернівцях, у видавництві якого й вийшла книга, а також у Зеленому театрі в Одесі та у львівському Оперному театрі в рамках Форуму видавців¹.

Паша стоїть над пораненим, тримає його за руку, не знає, що робити. У коридорі крик, біганина. А тут тьмяне світло, запах столовки й цей ось пацан на столах. Затих, мовчить. Свіжа пов'язка на горлі просякає кров'ю.

Паша розглядається кімнатою. Кахляна підлога, білені стіни. Як у морзі. І ще кран

Сергій Жадан презентує книгу «Інтернат» в Одесі.

на стіні, перемотаний ганчіркою, як забинтований палець. І вода, крапля по краплі, скрапує в раковину. Лунко й ритмічно. До роздратування, до люті. Відлунуючи десь у черепі. Паша пробує відволіктись, проте не може: таке враження, що краплі намагаються пробити йому череп. Крапля за краплею, крапля за краплею. Методично й смертельно. Скільки можна? – не витримує Паша й зривається до крана. Але тієї ж миті поранений хапає його за руку – міцно й хижо.

– Сстій, – важко ворухить губами. – Сстій, не йди.

Хоче сказати щось іще, але закашлюється, починає захлинатись, довго віддишується.

– Почекай, – говорить Паші. – Ти хто?

Говорить українською, до того ж – чистою. Схоже, студент.

– Учитель, – пояснює Паша.

– Місцевий?

Говорити йому важко, але він говорить, напружується.

– Зі станції.

– Тут що робиш?

– Довга історія.

– Ясно, – каже на це поранений, нічого не зрозумівши. – Послухай, учитель, тебе як звати?

– Паша, – відповідає Паша.

– Послухай, Паш, у мене десь телефон є. Подзвони моїм.

– Для чого? – не розуміє Паша.

– Скажи, що в мене все нормально.

– Так сам і скажи, – пропонує Паша.

– Ти що, ідіот? – різко запитує його поранений і знову закашлюється.

Кашляє хрипко й глибоко, мовби йому серце поперек горла стало. Паша притримує його за лікоть, чекає. Боець віддишується, дивиться Паші просто в очі.

– Ти ідіот? – повторює питання. – Як я таким голосом їм щось скажу?

– Ну, просто скажи, що ти в лікарні.

– Ти що? – знову ображається поранений.

– Вони навіть не знають, що я тут. У тебе родина є? – питає.

– Є, – відповідає Паша. – Племінник є.

– Угу, – каже на це поранений. – Давай, дзвони.

¹ Жадан Сергій. Інтернат. – Чернівці: в-во Meridian Czernowitz, 2017. К-сть стор.: 336. Придбати можна на meridianscz.com, ціна 140 UAH.

Паша вагається, але поранений дивиться на нього твердо. І за руку тримає теж твердо, не відпускає. Тоді Паша лізе до нього в кишеню штанів, справді знаходить там простеньку «нокія».

– Який номер? – питає.

– Останній набраний, – відповідає боєць. – Дзвонив їм якраз перед тим, як прилетіло. Набирай.

Далі тримає Пашу за руку, хоча Паша відчуває, що тримає вже не так міцно: сил стає все менше, очі закочуються, дихає важко й уривчасто. Хоча б не помер тут, думає Паша. І ще лікар цей, куди він пішов? Паша нервує, знаходить останній набраний номер, написано «дім», ну ось це він і є, зважується, думає, що сказати, нічого не надумує, тому просто натискає.

Боєць напружується, слухає. Гудки йдуть довго, до безкінечності довго. Ну, давай, підбадьорює Паша незрозуміло кого, давай, бери. Ну де ти? Давай, він же тут здохне зараз. Підіймай слухавку, давай.

– Не беруть, – каже бійцеві з якимось полегшенням.

Ну, справді, думає, що б я їм сказав? Довелося б щось вигадувати. Не беруть, то й не беруть, думає він і кладе телефон на стіл, поруч із пораненим. Але той знову стискає Пашину долоню.

– Стий, – говорить, – учитель, чекай.

Віддишується, збирається із силами.

– Набирай. Ще раз.

– Не беруть, – пояснює Паша.

– У мене бабуся там, – пояснює поранений.

– Майже глуха. Вона просто не почула. Давай, набирай.

Паші не лишається нічого іншого, як набирати. Тисне на кнопку, слухає. І помічає, що боєць теж слухає, напружується, і що слухати йому все важче. Та й Паші стає все важче й важче. Хочеться сісти й відпочити. Щоб нікого не бачити. Щоб нічого не чути. Щоб забути всі ці звуки й запахи. Забути вокзал, забути автобус, розбиту дорогу, місячні пейзажі за вікном, нещасних подорожніх, що бредуть січневими полями, чорний простріляний наскрізь ліс, темні будинки, налякані голоси, вікна, за якими немає жодного життя, перехрестя, за кожним із яких на тебе може чекати смерть.

І все це сидить у ньому, як свинець – важко й холодно, тягне його на дно, робить неповоротким і вразливим. І краплі – краплі б'ють просто по тімені, відлунюють у голові, крапля за краплею, ніби хтось із нього знущається, ніби хтось стоїть оддалік і спостерігає за ним, підміюється, бачить, як йому важко, але нічого не робить, не поспішає допомогти, не поспішає взяти трубку. Ну, давай, давай, ну що ти, просить Паша, ну де ти є? Але ніхто не відповідає. І поранений зовсім гасне, заплющує очі, не говорить нічого. Лише стискає Паші руку, стискає, ніби просить: давай ще, вчителю, набирай.

Паша набирає й починає рахувати краплі, що холодно розбиваються. Рахує, збивається, знову починає лік, перестрибує,

починає спочатку, вперто, наполегливо, відчуваючи, що пружина не дає йому дихати, виштовхує йому серце з грудей, не дає серцю битися, втискається в нього – гостро й неблаганно. Ну чому ти не береш, ну чому? Давай, візьми, доки він ще тут, доки він живий, візьми, доки він може почути, доки не пізно, ну давай. Він же зараз відійде, ось прямо вже, заплющить очі – і все, більше його ніхто не почує, більше він нічого не скаже, ще кілька хвилин він тут, йому можна щось сказати, він же не може відійти, нічого не почувши, ось так, на зсунутих обідніх столах, з перерізанним горлом.

І Паша раптом відчуває присутність поруч ще когось – когось невидимого, когось, хто стоїть і наполегливо чекає. Так, ніби чиясь прозора постать стоїть тут, спостерігає, зважується. На кого вона чекає? І за ким прийшла? Очевидно, за мною, здогадується Паша, очевидно, це за мною вона йде на зирці третій день, це від неї так важко тхне мокрою псиною, це за мною вона полює, до мене прицілюється. І ось тепер – найзручніший момент: ми тут самі, більше нікого, цей пацан нічого й не зауважить, він уже взагалі нічого не зауважує. Так, саме зараз, розуміє Паша приречено, саме тут.

І тут поранений знову стискає йому руку. Давай, просить, не здавайся, набирай. І Паша відчуває, як постать у нього за спиною напружується і звертає нарешті увагу на цього пацана, на нову жертву, прискіпливо дивиться на нього, на щось зважуючись. І щойно він, пацан, заплющить очі, щойно відключиться, щойно випустить Пашину руку – його вже ніщо не врятує.

Стоп, говорить Паша, так не може бути, ти прийшла за мною, до чого тут цей пацан? Стоп. І знову тисне на зелену кнопку. Давай, повторює з відчаєм, давай, де ви всі є? Візьміть трубку. Хто-небудь, візьміть трубку! Чому ніхто не відповідає, де ви всі? Де бодай хтось? Де ви? Нікого немає, нікого не чути. Нікого не шкода. Нікого, повторює Паша самими губами, нікого не шкода. Нікого не шкода, нікого. Відчуває, що смерть оминає його, відступає, переходить на іншого.

Гудки розчиняються, час витікає, повітря розріджується. Вже нічого не виправиш, нікого не врятуєш. Шосе тягнеться сніговими полями. Довкола стільки білого, наче всі інші кольори зникли, залишився тільки білий. Він тягнеться, скільки сягає зір, безкінечна білизна, глибока й нерухома, аж до обрію. Білі поля й чорна проталина траси, якою він намагається звідси вибратись, яка його має порятувати. Біжить, ховаючи очі від сліпучого білого марева довкола, біжить, тягнучи за собою всю свою втому, всю промоклість і вимученість.

Головне – не зупинитись, не зупинитись у жодному разі. Добіжиш, ти добіжиш, вирвешся звідси, проскочиш. Тобі вдасться, тобі все вдасться. Ще трішки, ще зовсім трішки. Асфальт глухо відлунює під ногами.

Снігові поля підступають, як море під час припливу. Біла-біла поверхня життя. Білий-білий простір, у якому ніхто не допоможе. І тут він помічає якийсь рух. Якесь ледь помітне коливання білого полотна, ледь відчутне здригання, на яке реагує сітчатка. Чорні крапки – одна, друга, третя, четверта, п'ята – виокремлюються на горизонті, збільшуються, рухаються в його бік, і він відразу відчуває в цьому русі небезпеку, щось непоправне, щось таке, чим усе закінчиться, щось, від чого треба тікати – якомога швидше, якомога далі. І він біжить із останніх сил чорним кам'яним річищем траси. Біжить і ловить боковим зором згаданий злий рух чорних крапок на білому полотні, зауважує, як вони збільшуються, як пульсують, як рвуться в його бік, ніби реагують на його тепло.

Не дивись, говорить він собі, не дивись, не треба, просто біжи, біжи так швидко, як умієш, скільки стане сил, скільки лишилось у тебе часу, біжи й не дивись, наказує він сам собі. І дивиться. І чітко розрізняє темних псів на білому тлі: вгрюзають важкими грудьми в скрижаніле полотнище, вивертають лапами снігове ошмаття, валують, усе гостріше відчуваючи теплий запах жертви. Все ближче й ближче, все лютіше й азартніше, розуміючи, що жертва нікуди не втече, нікуди не дінеться, що ось вона, попереду, на відстані кількох сильних ривків, ще трішки, ще якусь мить – і її можна буде накрити в стрибку, ось вона, намагається вирватися, намагається перехитрити долю. Він уже відчуває запах мокрої псятини, чує, як проламується снігова кірка під важкими лапами, глухне від їхнього хрипкого гавкоту, який розриває довколишню тишу. Скільки їх, намагається зрозуміти, скільки їх є? Один, два, три, чотири, п'ять – рветься вперед, біжить, намагаючись зачепитись оком бодай за щось, що може врятувати

чи просто відтермінувати його смерть. Але простір порожній і розріджений, і лише біле світло випікає очі, і світла цього стільки, що, крім нього, немає нічого, лише світло, лише воно й більш нічого. І залишається тільки бігти, не зупинятись, не озиратися, скільки стане сил, скільки стане часу. А скільки в нього ще є часу? Скільки? – питає він і починає рахувати:

один
два
три
чотири
п'ять
шість
сім
вісім
дев'ять
десять

Світла стає все більше, воно заливає собою все довкола, його стає так багато, воно виповнює собою все. Так, ніби життя складається лише зі світла, так, ніби в цьому світлі зовсім немає місця для смерті.

– Поїдь, забори його, – кричить старий.
– Її син, – відгукується Паша у відповідь, – хай сама забирає.
– Він твій племінник, – нагадує старий.
– І що?

– Він мій онук.
І все це, не вимикаючи телевізора. Телевізор він не вимикає навіть уночі. Він у них, наче вічний вогонь: горить не так для втіхи живих, як у пам'ять про померлих. Старий дивиться прогноз погоди, ніби там мають згадати його ім'я. Коли прогноз закінчується, якийсь час сидить, мовби не вірить почутому. Паша телевізор не дивиться, особливо останній рік, коли новини просто лякають. Сидить у своїй кімнаті, за столом, заваленим підручниками, не витримує, підіймається з канапи, виходить надвір. Старий обертається на звук, канапа прострілює пружинами, як сухе гілля в скаутському багатті. Меблі в домі старі, але живучі: теперішніх господарів напевне переживуть. Сестра пропонувала бодай перетягнути крісла, але Паша відмамувався. Яке перетягнути, говорив, це, говорив, як підтяжки в сімдесят років робити: можна, звісно, але краще взяти знеболювальне. Сестра останнім часом майже не з'являлась, то й про перетягування ніхто більше не говорив.

Паша любив цей будинок, жив тут ціле своє життя, збирався жити далі. Його побудували німецькі полонені, відразу після війни. Була це доволі простора будівля на дві родини. Друга вулиця від залізничної станції, густозаселений приватний сектор, в якому жили переважно станційні робітники. Все їхнє селище й будувалося довкола станції: вона давала роботу, вона ж давала й надію, подібна на чорне від паровозного диму серце, що прокачує кров

довколишніх балок і лісосмуг. Навіть тепер, коли депо стояло порожнє, наче басейн, із якого спустили воду, і в майстернях жили хіба що ластівки та бомжі, життя все одно трималося залізниці. Просто тепер не було роботи. Чомусь саме в робітничих селищах робота зникає в першу чергу. Майстерні прикрили, й усі розійшлися у своїх справах, поховалися по тісних дворах із пересушеними від пекучого літа колодязями та погребями, всі запаси в яких закінчувалися ще до Різдва.

Хоча ось Паші нарікати гріх: який-не-який бюджетник. Так-так, думає Паша, виходячи на вулицю й причиняючи за собою оббиті лікарняними ковдрами двері, який-неякий бюджет, який-не-який бюджетник. Сніг на подвір'ї рожево-синій, відбиває призахідне сонце й вечірнє небо, темніє своїми глибокими порами. Гострий на дотик, відгонить березневою водою, прикриває собою в'язкий чорний ґрунт, так що жодних прогнозів не треба: зима буде тривати довго, всі встигнуть придивитися, змучитися і звикнути. А коли звикнуть, тоді й почнеться щось інше. А поки світ нагадує грудку снігу в теплих руках: тоне, стікає водою, проте що далі, то холоднішими стають долоні, все менше в них теплого відруху, все більше крижаної застиглості. Вода, навіть танучи, залишається вбивчою, сонце тоне в складній системі водяних дзеркал та відображень, відігрітиса ним ніхто не встигає: відразу ж по обіді, за вогкими гудками, що висять над станцією, починаються сутінки, потому миттєво зникає відчуття відлиги, оманливе відчуття тепла.

Паша обходить будинок, розмоклою стежкою пробирається між деревами. Будинок вони все життя ділили з якимось залізничним працівником. Півбудинку належало йому, пів – дружній Пашиній родині: татові, мамі, Паші, сестрі. Років п'ятнадцять тому, коли ще всі жили разом, залізничний працівник свою половину спалив. Устигли загасити. А ось відбудовуватися залізничний працівник не захотів – пішов на станцію, сів на потяг у східному напрямку й назавжди зник із їхнього життя. Спалену половину будинку просто завалили, побілили стіну, жили далі. Зовні будинок нагадував половину хліба на магазинній полиці. Старий завжди так і купував – половину, аби не платити зайвого. І щоб не лишалося зайвого. Життя на станції навчило.

Чорні дерева в снігах, гостре гілля на тлі червоного неба – за парканом починається вулиця, білі сусідські будиночки, де-не-де жовті апельсини електричних вогнів, сади, огорожі, комини, з яких здіймаються дими, ніби це втомлені чоловіки стоять і розмовляють на морозі, випускаючи з легень теплий січневий дух. Вулиці порожні, ніде нікого, лише на станції час від часу зчіплюються вагони, металом об метал, наче хтось переставляє залізні меблі. І ще з півдня, з боку міста, цілий день, від ранку, важкі одиночні вибухи – то інтенсивніше,

то розсіяніше. Луна високо розходиться повітрям, акустика взимку перекручена, до кінця важко зрозуміти, звідки летить, де падає. Свіже повітря, запах вогких дерев, напружена тиша. Так тихо буває лише тоді, коли всі замовкають і починають слухати. Паша рахує до ста і йде назад. Десять. Минулого вечора було шість. За той самий час. Цікаво, що скажуть у новинах?

Застає старого на кухні. Той стоїть схилювшись коло столу, збирає свою стару спортивну торбу.

– Далеко? – питає Паша.

Хоча що питати: ясно ж, за малим збирається. Демонстративно кидає до торби газету (як можна перечитувати прочитані вже газети? це ж як читати розгадані кросворди), окуляри (Паша завжди свариться з ним за ці окуляри – товсте скло, викривлене зображення, ти вже краще сонцезахисні носи, радить старому, все одно нічого не видно), пенсійне посвідчення (якщо пощастить – проїде безкоштовно), витертий, наче морський камінь, мобільник, випраний носовик. Старий сам пере й прасує свої носовики, не перекладає це на доньку, не хоче. Раз на місяць стає до прасувальної дошки, старанно водить по сірих від часу носовиках, ніби висушує знецінені банкноти. Паша йому постійно приносить паперові серветки, але старий далі користується своїми носовиками, давня звичка, ще з часів роботи в станційній конторі, коли паперових серветок просто не існувало в природі. Та й не паперових теж. Мобільником старий користуватися майже не вмів, але постійно тягає із собою – побитий корпус, затерта зелена кнопка. Рахунок йому поповнює Паша, сам він так і не навчився. Ось тепер старанно все складає, порпається в торбі, мовчить ображено: з ним дедалі складніше, неможливо ні про що говорити, ображається, як дитина. Паша проходить до плити, п'є просто з чайника. Колодязі влітку висохли, з крана пити страшно: хто знає, що там у трубах нині плаває. Тому воду кип'ятять, оминають водою. Старий не озивається, нишпорить кишеньками.

– Ладно, – каже Паша, – з'їжджу, заберу.

Але старий так просто не здається. Дістає газету, розгортає, згортає, складає вчетверо, соває назад до торби. Жовті сухі пальці нервово ламають газетний папір, на Пашу він навіть не дивиться, горбиться над столом, хоче щось довести, воює з цілим світом.

– Ти почув? – говорить Паша. – Поїду, заберу.

– Не треба, – відповідає старий.

– Сказав же, заберу, – дещо нервово повторює Паша.

Старий демонстративно дістає свою газету й виходить. Рвучко відчиняє двері, що ведуть до вітальні, – смуга м'якого світла від телевізора падає в темний коридор. Потому різко зачинає за собою, ніби замикається зсередини в порожньому холодильнику.

Фізрук сидить коло вікна, читає газети. Туман за вікном починає розпадатися на шматки, і коли черговий шматок відламується й відноситься вітром, приміщення ідально освітлюється – і можна прочитати наступну сторінку. Потому наповзає нова маса в'язкої вологи, і фізрук відкладає газету, сидить, чекає. Збоку може здатися, що він обдумує прочитане. Витягнув ноги в бік розпаленої пічки-буржуйки, гріється. Над буржуйкою розвісив своє чорне пальто, яке зовсім відсиріло на вулиці. Пальто накинуте на стару шкільну швабру, рукави звисають порожньо й безнадійно. Воно схоже на розбійника, якого розп'яли на хресті році так у тридцять третьому від народження Ісуса. Мокрий капелюх теж висить поруч. На плиті димить чайник, час від часу фізрук підливає окріп у кружку з міцною заваркою. Паша заходить, зупиняється на порозі, не знає, чи вчасно зайшов, але фізрук відразу ж приязно махає йому рукою: іди сюди, до вогню. Паша підходить, усміхається йому, як давньому приятелю, спирається на якийсь перевернутий ящик. Сухо потріскують дрова, біло зависає за вікном туман – можна подумати, що вони просто застрягли десь у гірському готелі, тепер ось мають достатньо часу й дров, аби відігрітися й заспокоїтись, перш ніж рушити в дальшу дорогу. Ось тільки вибухи десь там, за туманом, ніяк не вщухнуть. А повернувши голову, натрапляєш поглядом на гору немітого посуду, що стоїть тут невідомо звідколи. Але якщо туди не дивитись і якщо не дослуховуватись до роботи артилерії в місті, якщо дивитись, скажімо, лише на вогонь – почуваєшся затишно й захищено. Лякає хіба що розп'яте пальто, яке чорніє вгорі. Смерть десь поруч, вона просто вичікує.

– Чай будеш? – питає фізрук.

Паша ствердно киває у відповідь. Знаходить свою кружку із замерзлою вже заваркою, наливає туди окріп, обхоплює кружку руками – гріється. Залізо негайно прогрівається, у долоні пече, проте Паша далі тримає, не хоче відпускати цей металевий згусток тепла. Фізрук пригладжує вуса, якомсь комічно, як у кіно, знову запрошує сідати. Паша завбачливо махає рукою: постою так, говори.

– Ти сам звідки? – питає фізрук. – Зі станції?

Мова в нього дивна: ніби грамотна, російська, без домішок, але якась не своя. Такою мовою тут говорять бригадири на шахтах, або парторги на зборах, або менти у відділках – мова не надто освічених людей, які говорять про важливі державні справи й, оскільки бояться сказати щось не те, говорять переважно цитатами. Паша звик до такої російської, сам так уміє. У Валери, втім, навіть ця казенна говірка симпатична: так генерали у відставці переповідають онукам героїчні сторінки власної біографії,

щось беручи з даних генерального штабу, щось прибріхуючи від себе.

– Зі станції, – каже Паша. – Я зі станції.

– А я тут народився, – задоволено підхоплює Валера. – У районі поліклініки для працівників місцевої залізниці. Двадцять хвилин звідси швидким кроком по прямій. Пам'ятаю, як цей інтернат будували. Початок – середина сімдесятих. Ми школярами середніх класів загальноосвітньої школи були. Прибігали сюди, будівельні матеріали крали.

– Для чого? – не розуміє Паша.

– Іграшок не було, – пояснює фізрук.

На ньому теплий сірий светр з високим коміром, чорні парадні брюки, у яких він, вочевидь, ходить на роботу, з-під них визирають сині треніки (у яких він, скоріше за все, теж ходить на роботу). Гумакі скинув, натомість одягнув гумові капці. Шкода, що в нас такого фізрука немає, думає Паша про свою школу. З фізруком їм справді не пощастило: мало того, що жінка (все те саме – постійно кричить, ніколи не вислухає), так вона ще й утекла минулої осені, коли місто почали оточувати. Паша навіть змушений був кілька разів її піднімати, проте нічого доброго з цього не вийшло: на уроки фізкультури Паша приходив у важких зимових черевиках. Спортивного взуття в нього не було. Старшокласників це злило, Паша це відчував, тому одного разу прийшов до директорки, показав їй свою руку й просто сказав, що буде скаржитися, що це неправильно, коли його, інваліда, примушують крутитись на турніку. Директорка злякалась. Власне, не за Пашу, який із відсохлими пальцями змушений був ризикувати життям на турніку, а за свою директорську жопу, оскільки Паша справді міг поскаржитись. Одне слово, шкода, що в нас такого фізрука немає, думає тепер Паша, обпікаючи губи окропом, не так противно було б заходити до учительської.

– Давно тут? – питає Паша.

– Відразу після закінчення педагогічного інституту, – говорить на це фізрук. – Ветеран педагогічної діяльності. Я тут усіх пережив, – додає від себе. – Ти ж бачиш, усі розбіглися. Хіба що Нінка залишилась. Передаю досвід молодим колегам.

– Ясно, – говорить на це Паша схвально. – Діти у вас хороші.

– Хороший контингент, – погоджується з ним фізрук. – Неблагополучні родини, кримінальний елемент, вплив вулиці. Відсоток алкоголізму серед батьків, несприятливі соціальні обставини. Вони ж нікому не потрібні, – знову додає Валера від себе. – Їх сюди, як щенят до притулку звозять. Перекладають відповідальність на педагогічний колектив, – додає ще раз про всяк випадок.

– Можна подумати, це лише у вас, – підхоплює Паша. – Да в будь-якій школі те саме: ніхто нікому не потрібен. Хто ними займається – невідомо, для чого народжували – ніхто не знає.

– Народжували для продовження роду, – пояснює фізрук. – А ось виховний процес лишається на низькому рівні. Нам добре було, – говорить він, подумавши. – Ось, скажімо, коли нас узяли тоді, в сімдесятих, за розкрадання народного майна.

Паша дивиться на нього з нерозумінням. Якого майна?

– Я про будматеріали, – уточнює фізрук. – Нам влаштували товариський суд. На оптовій базі, в актовому залі. Притягли батьків, прийшли вчителі, партійне начальство. І давай нас пісочити. Без поблажок. З погрозами, шантажем, пропозиціями засадити нас по повній. Ми ж уже не малі були. Проблеми перехідного віку, адаптація до вимог соціуму. А ми не боялись. Дивно: згадую нині свої тодішні відчуття – зовсім не боялися. Знали: нічого нам не буде. Полякають-полякають – і відпустять. Тому що за нами стояла ціла країна. З фабриками, заводами, шахтами та партійною програмою. І нас ніхто не здасть. А це дуже важливо. Особливо в підлітковому віці. Правда ж?

– Правда, – погоджується Паша.

– Ось, – підхоплює фізрук. – Нам пощастило всім просто. У нас була нормальна країна, нормальне дитинство.

– А іграшки? – нагадує Паша.

– Іграшок не було, – погоджується фізрук. – А країна була. Нормальна країна. Не найгірша. Дітей принаймні вирощувала. Ось мене, скажімо, виростили. І я нічого не боявся. Тут виріс. Повернувся після закінчення педагогічного інституту, – нагадує фізрук. – Передаю досвід молодим колегам. Я, щоб ти знав, нікуди звідси й не піду. Мене так виховали. У тій, іншій країні. Ось усі розбіглися, а я залишився.

– Ніна теж залишилась, – нагадує Паша.

– Так, – погоджується фізрук, але далі говорить про своє. – Ось чому я залишився, не втік? Тому що мені немає чого боятись. Я ніколи нікуди не ліз. Я просто робив свою роботу. Чого мені боятись? Згоден?

Паша мовчки киває головою. Ясна річ, що згоден. Звісно, згоден. Сам такий. Так само завжди робив свою роботу, не тівав. Чого мені боятись? – питає сам себе Паша. Боятись нічого, я ні в чому не винен, відповідає він сам собі. Я нікого сюди не кликав, я нікого не виганяв. Я просто роблю свою роботу. Я просто вчу дітей правильно писати. Як на мене, заняття куди важливіше за стояння на блокпостах. Блокпости знесуть, а правила граматики залишаться. Тож до мене жодних претензій. Та й до нього ось теж, думає Паша про фізрука. Хороший він усе-таки мужик, простий і безпонтний. Усі втекли, а він залишився. І далі залишиться, можна не сумніватись. Справді, всіх переживе. Житиме вічно. Люблю таких. Паша остаточно розчулюється, гарячий чай і затишний обідній вогонь роблять його сентиментальним. Давно йому так спокійно не було.

Заходить Ніна. Мерзлякувато огортається пледом, соває свого гострого носа до тарі-

лок і кружок, перераховує консерви, після чого підходить ближче до буржуйки, простягає руки, гріє червоні долоні. Валера помічає її, проте не особливо зважає, так, наче її немає тут. Та й вона нічого не говорить, здається, навіть зовсім їх не слухає. Думає щось своє, гріє долоні. Коли Валера замовкає, виразніше лунають вибухи й автоматне тріскотіння за вікном, відразу ж стає незатишно, ніби хтось із теплого сонного купе прочиняє двері в гамірливий вагонний коридор. Тому Валера квапиться продовжити:

– Головне, хто за все це буде відповідати? – він показує рукою довкола. – Ніхто не буде. Ось побачиш, винних не знайдуть. – Нас зроблять винними, – припускає Паша.

– Не зроблять, – впевнено заперечує фізрук. – Ще чого.

Відповідати мають ті, хто все це почав. Я особисто подивлюсь, як вони викручуватись будуть. Мені просто цікаво, – повторює він, – як вони будуть викручуватись.

– Їм не вперше, – підтримує розмову Паша. – Не вперше, – погоджується фізрук, дістає з пальта сигарети, прикурює від вогню, різко нахилившись і ледь не обпаливши собі вії. – Хоча ти правий. Ясно, спробують на нас усе повісити, на тих, хто тут лишився. Так і станеться, точно. Тільки чорта з два вони на мене шо повісять! – розпалюється Валера, і моментально зникає вся ця його бронебійна лексика з методичок. – Не вийде! Я до цього всього не маю жодного стосунку! І вони не мають! – показує він пальцем кудись за Пашину спину. Паша навіть озирається, хоча там, звісно, нікого: коридорна сутінь, мальовані синьою фарбою стіни і дальні. Але зрозуміло, що говорить фізрук про вихованців – про тих, які розбіглись, і тих, що лишилися. – Вони теж не мають до цього всього стосунку. Шкода їх, Паш. Віриш?

– Вірю, – вірить Паша.

– Да, – погоджується сам із собою фізрук, – шкода. Не в той час народились, не в тій країні. Інша річ – ми. Ось нам є що згадати, – фізрук якось легко й по-доброму сміється, аж Паша теж починає усміхатися слідом за ним. – У нас була справжня країна, нам не треба було боятись. Я своє дитинство завжди згадую з усмішкою. Серйозно, віриш?

– Вірю, – підтверджує Паша.

– А ти? – прискіпливо питає він Пашу.

– І я, – не приховує Паша. – І я з усмішкою. – Ну а ти, Нін? – помічає нарешті фізрук свою директорку. – Згадуєш своє дитинство з усмішкою?

Ніна дивиться на вогонь, мовби зовсім не чує питання. А потім відповідає:

– Ні, – відповідає, – не згадую, – відповідає. – З дитинства я пам'ятаю лише відчуття голоду.

– Ну, всім непросто було, – не погоджується фізрук.

Але Ніна коротко його перебиває:

– Не всім, – каже, – далеко не всім. Мені ось дійсно було непросто. Мені їсти було нічого. І мамі моїй теж їсти було нічого. Хоча її дитинство припало саме на той час, коли ви крали будматеріали. Він же розповідав вам про будматеріали? – звертається вона до Паші.

– Розповідав, – розгублено підтверджує Паша.

Фізрук незадоволено гмикає, але мовчить.

– Не гмикайте, – Ніна далі говорить спокійно й невиразно, ніби зізнається в смертних гріхах і вже наперед знає, що на неї очікує. – З голоду, звісно, ніхто не вмер, як бачите, але й нічого доброго про своє, як ви кажете, дитинство, згадати не можу. Знаєте, Валерію Петровичу, як мене називали в школі? Вам як фізруку цікаво буде. Спортсменкою.

– Чому? – дивується Паша.

– Тому що я завжди в кросівках ходила. Влітку і взимку. Хтось із сусідів віддав. Тата в мене не було, чим займалася мама – розповідати не буду. Але те, чим вона займалася, грошей їй не приносило. І в неї, до речі, тата теж не було. І вона теж усе своє дитинство проходила в чужому одязі. І теж нічого доброго про це своє дитинство не згадувала. І про країну вашу так само. І не боялись ви не тому, що країна у вас така чудова була, а тому що вас завжди хтось прикривав: як не батьки, то райком комсомолу. А ось мене ніхто не прикривав. І їх, – показує вона рукою за спину, на фарбовані сині стіни, – теж ніхто не прикриє. Крім нас із вами. Але це зовсім не значить, що вони повинні боятись. Вони не повинні боятись. Інакше гріш ціна всьому нашому досвіду й усім нашим дорослим знанням. Гріш ціна. Ніна замовкає. І Паша з фізруком теж розгублено мовчать, не мають що відповісти, не готові. Лише сухо пострілюють дрова в буржуйці, і знову такими чіткими стають вибухи в туманному місиві.

– І ще, – додає Ніна. – Ось ви, Валерію Петровичу, говорите, що не маєте до цього всього стосунку. Ви коли останній раз на вибори ходили?

– Я, Ніно, туди не ходжу, – з викликом відказує на це фізрук.

– І як звати нашого депутата – не знаєте?

– Поняття не маю.

– І на чієму боці він тепер воює – навіть не здогадуєтесь?

– Ні, – Валера говорить щиро, Паші це все ще далі подобається.

– Тоді які у вас підстави когось у чомусь звинувачувати? – питає Ніна. – Яке у вас загалом право висловлювати комусь претензії? Ви знаєте, що в головах у батьків ваших учнів? Ви знаєте, де сьогодні їхні батьки? Чим вони займаються? Кого з них устигли прикопати за останній рік? Чи вам головне – щоб вони нормативи здавали?

– До чого тут нормативи? – дещо розгублено говорить Валера.

– До того, – не пояснює Ніна. – Ось ви звикли згадувати, як вам було добре й спокій-

но, як ви не боялись. Чому ж ви тепер усі боїтесь?

– Я не боюсь.

– Боїтесь. Бомбардувань, може, й не боїтесь, а ось назвати речі своїми іменами – боїтесь. І їм, – показує Ніна за спину, – боїтесь розповісти правду. Це ж не так просто, як згадувати про щасливе дитинство.

– Валерій Петрович про інше говорив, – пробує вступитись Паша, але Ніна тихо, однак твердо його перебиває:

– Про це, – перебиває вона, – саме про це: про страх та безвідповідальність. Ось ви, Пал Іванич, зі своїми дітьми про війну говорите?

– Я мовник, – відказує на це Паша.

– А ви розумієте, що в половини з них батьки воюють? Здогадуєтесь хоча б?

– Ну, – невпевнено говорить Паша.

– А здогадуєтесь, що частина з них воює проти вас? Проти нас, – виправляється вона.

– Проти мене ніхто не воює, – заперечує Паша сухо, оскільки бесіда починає подобатися йому дедалі менше. – Я ні за кого.

– Ну а коли стріляють по вашому племіннику – ви теж ні за кого? Коли прилітають снаряди в інтернат, де він живе? Це проти кого воюють? Проти мене?

– Я не знаю, хто стріляє.

– Справді? – спокійно дивується Ніна. – А я знаю. Хочете, вам розповім? Знаєте, куди виходить наш спортзал? Ось Валерій Петрович знає, він фізрук.

– Не знаю, – так само сухо відказує фізрук.

– А я знаю, – говорить Ніна. – Спортзал виходить на південь. І снаряд прилетів із півдня. А що в нас на півдні? Валерій Петрович, що в нас на півдні?

– Ну звідки я знаю? – роздратовано говорить фізрук.

– Та знаєте, все ви знаєте. Кордон у нас на півдні. Державний кордон. Колишній державний кордон, – виправляє себе Ніна.

– І стріляли саме звідти. І що тут не зрозумілого? Що тут аж такого складного, аби цього не знати? І якщо ви самі собі не хочете в цьому зізнатися, то хто вам винен?

– З іншого боку теж стріляють, – огризається Валера.

– Стріляють, – погоджується Ніна, – тільки ж ви про це теж не говорите. Ніби вас це не стосується. Хоча давно слід було визначитися, з якого ви боку. Звикли все життя ховатися. Звикли, що ви ні при чому, що за вас завжди хтось усе вирішить, що хтось усе порішає. А ось не вирішить, не порішає. Не цього разу. Тому що ви теж усе бачили й усе знали. Але мовчали й не говорили.

Судити вас за це, звісно, не будуть, але й на вдячну пам'ять нащадків можете не розраховувати. Коротше, – говорить Ніна й рішуче підводиться, – не тіште себе ілюзіями, відповідати будуть усі. І найгірше буде тим, хто відповідати не звик. Я готую обід, Валерій Петрович, можете мені допомогти. Да, Пал Іванич, – повертається вона до Паші, – ви теж можете лишитись на обід.

Хоча Саша вас чекає, так що можете йти. Лише візьміть щось на дорогу.

Паша знічено дякує, запахає до кишені кілька банок із консервами, мовчки виходить.

Малий сидить у коридорі, підпираючи стінку. Бачить Пашу, встає, мовчки йде через спортзал на вихід. Осіння зелена куртка, не за сезоном, чорні джинси, шкіряний рюкзак, у руках – бейсбольна битка. І кроків на ногах.

Вони оминають школу. У вікні чорніє фізрукове пальто. Можна навіть подумати, що це Валера махає їм на прощання рукою. Просто обличчя не видно. І руки не видно. Так, ніби одяг ще є, а людини вже немає.

Коли стає зовсім холодно, так що малий обхоплює його руками, аби хоч якось зігрітись, коли водій пхає руки в кишені, привалюється до керма, кермуючи животом, і коли жінки перестають голосити, кутаючись із головою в подушки та ковдри, вони таки викочуються за останній заводський паркан, перетинають чорне, зоране поле і вкочуються в посьолок. Паша втягнув голову в плечі, повернувся боком до лобового скла, аби не так видувало, а тут не стримується, визирає на дорогу, дивиться, що там попереду. А попереду в них довга вулиця з приватними будинками. Багато будинків зі слідами обстрілів, діри в шифері, чорні мітки на стінах та парканах. З-поза металевих зелених воріт визирає хтось місцевий – наляканий, озвірілий, дивиться на прибульців із підозрою, мовляв, хто такі, за чим приїхали? Головне – чи будуть знову стріляти? Паша тут був пару разів, у дитинстві, зі старим. Себто нічого не пам'ятає. Принаймні – нічого доброго. Робітничє селище, побудоване при шахті, яке у вісімдесятих зрослося з містом, хоча завжди було відділене від нього безкінечною промзоною. Певна автономність, окремішність. Хоча всі так чи інакше працюють у місті. Точніше, працювали. До війни. Тепер посьолок відрізаний, бої за нього велися з осені, хоча й припинилися вони тут доволі давно: у місті ще стріляли, а тут уже почали латати шифер і городити нові паркани. Куди ж без парканів. «Лаз» суне головною вулицею, доїжджає до кінця, в історичний, сказати б, центр, підкочує до автобусної зупинки, зупиняється. Паша промерзлим до кісток пальцями відчиняє двері, вони з малим вивалюються назовні, як парашутисти, що стрибають з одним на двох парашутом. Тіло затекло, ноги заніміли, одяг вогкий, голова важка. Десята година, приємний січневий ранок.

Паша відразу ж помічає, що змінилося за ті тридцять років, коли він був тут востаннє. Нічого не змінилося. Церкву нову побудували. І супермаркет. Ну і все. Стара селищна рада стоїть без прапора: попередній, державний, схоже, збили, новий

вивісити не встигли. Старий будинок культури – без жодних ознак життя. Школа віддалік теж порожня, над футбольним полем висить дощ. Збоку тягнуться будівлі крамниць: біла цегла, потемніла від часу, синя фарба віконних рам, приліплені до дверей рекламні плакати з «кока-колою». І натовп – чорний, мовчазний, слідує за ними, напружено й недовірливо, так і дивись – кинуться, розірвуть на шматки. Жінки починають вивантажуватись, викидають через вікна мішки й подушки, виходять на дощ, товчуться довкола Паші, продовжуючи сприймати саме його за головного, не відходячи від нього, перекладаючи на нього відповідальність за все, що з ними далі станеться. Коли всі вивантажуються, водій кидає оком на один натовп, той, що вже віддавна стоїть біля крамниці, потому на Пашу, що мокне тепер зі своїм десантом, криво посміхається, заводить машину, здає назад. І ось два натовпи стоять один проти другого – два тлуми мокрих і лютих пасажирів, на порожній автобусній зупинці, і розділяє їх лише сто метрів густого й вогкого січневого повітря. Стоять і не знають, чого чекати один від одного, про що один із одним говорити. Паша теж не знає, про що говорити, стоїть, розглядає натовп навпроти, вирізняє в ньому кількох старших чоловіків у чорних куртках, і жінку в малиновому пуховику, і двійко дівчаток років десяти, що стоять самі, зовсім без дорослих, зі шкільними ранцями за плечима. А решту й не розрізняє: так, плями облич під хустками й теплими шапками, глибокі западини очниць, пасма волосся, що вибиваються з капюшонів, наспіх мальовані губи, розмита дощем фарба під очима. Жінки, переважно жінки. Дивляться суворо, ніби здогадуються про щось недобре. Ніхто навіть не посміхнеться. Паша згадує, як криво посміхнувся водій, згадує посмішку того пацана на блокпосту, який упізнав його, але нічого не сказав, і раптом усе згадує.

Передвоєнний рік, минуле життя. Паша-репетитор ганяє цілу весну веселого шістнадцятирічного пацана, готує до вступних. У пацана солідний неприємний тато, торгує вугіллям. Хочє відправити сина до столиці. Потім і сам збирається туди переїхати. Знайшов Пашу. Потрібно знати мову, на перспективу. Паша – хороший і недорогий спеціаліст. До того ж – постійно мовчить. У сенсі не говорить зайвого. Мовою говорить лише під час уроків, ніби це якісь медичні терміни, яким просто немає застосування в щоденному житті. Пацан про перспективу все розуміє. І до столиці хоче. Справді, що йому тут робити, у місті? Вугіллям торгувати? Вугіллям торгує його тато, їм вистачає. Тому треба вчити. Проблема лише, що він усе це ненавидить – і Пашу, і вугілля, і свого тата. Тата – найбільше. Хоча Пашу теж неслабо. І навіть не приховує цього. І ось Паша приїздить до нього двічі на тиждень – у середу й суботу – зі

станції, йде від вокзалу пішки п'ятнадцять хвилин. Пацан живе у своїй квартирі. Невеликій, двокімнатній. У панельнику, на останньому поверсі. Дев'ятому. І щоразу їхні заняття завершуються скандалом. Себто скандалить пацан. Паша лише вислуховує. Кілька разів уже хоче відмовитись, телефонує татові пацана, але той наполегливо просить продовжувати заняття. Доплачує навіть. Небагато, щоправда. А одного разу, у травні, здається – дні були теплі, небо ясне й високе, – тато припирається до малого на квартиру саме під час уроку, з ревізією, так би мовити. Пацана чомусь перемикає, на Пашу він уже навіть і не дивиться, заводиться, починає кричати, тато теж особливо не церемониться, батьки і діти, одне слово. Паша пробує втрутитись, заспокоїти обох, але спочатку його посилає пацан, потім і тато теж, а коли пацан, піймавши кураж, посилає й тата, той не стримується й заряджає йому в голову. Пацан валиться на крісло, але відразу ж підхоплюється, пускає слину, витирає сльози, безпорадно й скажено скрипить зубами – і вибігає геть. Тато біжить слідом, Паша, інтуїтивно відчувши, що щось не так, теж слідом, Паша, інтуїтивно відчувши, що щось не так, теж вибігає, навіть устигає побачити, як малий видряпується металевою драбиною вгору, на дах, як слідом за ним важко вилізає тато, як вони по черзі зникають у проїмі люка. Паша лишається внизу, дивиться вгору, на яскраво-синій квадрат травневого неба, і повторює подумки: головне – щоб він не стрибнув униз, головне – щоб не стрибнув.

Минає літо. Пацан так нікуди й не вступає: провалює іспити. Причому не з мови. Хоча Паша все одно переживає, думає, що його провина тут теж є, хвилюється, чи не буде в нього тепер проблем із татом пацана. Але Пашу ніхто не чіпає, пацана він більше не бачить і швидко про нього забуває. А ось довелось згадати. Як же так? – думає Паша, розглядаючи темний натовп перед собою. Як же так сталося? Як я не помітив, що мої учні тепер воюють проти мене? Як я це пропустив? Хоча, пробує він себе заспокоїти, чому проти мене? Не проти мене. До чого тут я? Та ладно, не проти тебе, тут-таки не погоджується він із собою, зрозуміло ж, що саме проти тебе, конкретно – проти тебе. Проти всього того, що з тобою пов'язане. А що зі мною пов'язане? – не розуміє сам себе Паша. Та все, відповідає він собі, і твій предмет, і твоя школа, і прапор, який над нею висить. Вони ж за це воюють. Точніше, проти цього. Чому він мене не здав? – думає Паша. Чому відпустив? Міг же здати. Було за що, чесно кажучи. І що б тоді було з малим?

І тут Паші знову стає страшно. Дуже страшно. І дуже холодно.

ШКІРА

Вірші Надії Позняк

Минулого року у Сумах вийшла збірка віршів «Шкіра» місцевої авторки Надії Позняк. Збірка отримала премії «Орден Карпатських Лицарів», «Благовіст», імені Василя Юхимовича. Авторка пише давно, друкувалась у журналах «Дніпро», «Склянка Часу», «Чорнильна хвиля», в альманахах «Вісник», «Lіra» та інших, виступала у бібліотеках різних українських міст. Шкіра – це дотик, це відчуття, це захист. Надія Позняк стала лауреатом і дипломантом багатьох всеукраїнських конкурсів у різних містах України. У її віршах переважає Любов і Доброта, патріотизм і співпереживання з героїчним Майданом, співпереживання подіям в АТО. Емоції і почуття пронизують перші розділи збірки. Їм віриш, тому що поетеса правдива з читачем і сама з собою і це відчувається. Також присутня і лірика, яка читається всіма. Звучить поезія тут щемливо і красиво, відверто і чесно.

На Луганськ іде порожній потяг, – так ніхто не їхав на Донбас. Там на півдні жде «небесна сотня», а на небі – тисяча без нас.

Потяг Україною, мов протяг, суне привидом униз по площині з лісостепу у степи, де бродять, як фантоми, люди на війні.

Ми – до Сум. Купе – неначе старець, відробило: сісти б на рундук вік дожити, щоб легені сланець освіжав, немовби киснем бук.

Провідниця – інопланетянка: в блузі білій – свіжа, як роса! На столі тремтить з-під чаю склянка і осиротілий круасан.

Лопотять задушливо фіранки кольору донбасівських ланів. Там у Дикім полі ночі-бранки, вечори по-вовчому сумні.

Потяг-символ. Цей носій і свідок кодового щастя могікан... Сонце ж в очі так пекельно світить, мов до лоба зведено наган!

В дрімоті оцій в купе вагоннім я вдихаю дим – Вітчизни пар. Тіло мліє, і сивіють скроні, доки сниться мрія поміж хмар.

2014

Донбас дрейфує, наче Атлантида. Цей шмат землі – ні Богу, ні мені. Зійшлися два світи – іде корида, що не наснитись навіть сатані. Донбас пульсує в епіцентрі мору: криваве море, і жура, жура... Затихли гасла в ракурсі мажору – де терикони – яма вже сира. Іде на дно ця загадкова суша, там є народ, і хто він – еллін, скіф..? От-от зімкнеться море, тільки груша на перепоні, як останній риф. Стоїть вона флагштоком, де цунамі, під нею знайде спокій ветеран війни останньої, яка лиманом лягає в строфи з-під мого пера: нетлінна тлінь – де Авель, там і Каїн, король і блазень, жертва і глядач. І плаче небо, ніби небо – крайнє, і навіть браузер не стримує свій плач. 2014

Ця країна – облуплена сонна провінція, в ній дівчата у джинсах – дешевий гламур. Її рух пригальмований, наче на милицях, а з протезів минулого зліплює мур.

Ця країна застигла, мов кавова пляма, панарицій по абрису, – кажуть, редут. І чекає на неї збагнучена яма, і палає по ній інквізиції суд.

В цій країні живеться і звабно й драйвово, тут кохання з нечистим – остання межа. Тут вимолюють в бога життя, наче слово, тут повірили ті, хто в зневірі лежав.

І в'язке усвідомлення: все неминуче! І спустошення душ в запитанні про те, що надія та віра криваво-жагуче поливають лани, де чомусь не росте.

Ця країна на колір – гарячі коктейлі африканського сонця, синців на лиці. Вже пороги палають, ікони оселі, а господар покійно ступа до мерців.

А ще несмак набутий місцевих мулаток, які хижо викурюють блок цигарок, провокує естетику нігтів та лаку за відсутності мрій про політ до зірок. 2014

Це літо занадто байдужо-зелене, і муляє око відсутність палітри. А хочеться йти вздовж осінньої Сени в жагучому листі, у свіжості вітру.

А хочеться поряд, а хочеться разом гуляти Парижем, сотати повітря. Ловити очима закінчення фрази і руки, і пальці сплітати, як віття.

Ідесь у кав'ярні, призначеній Богом, знімаючи втому ковточками кави, віднайдем слова, щоб не мовить нічого про те, що не завжди говорять словами.

Шукай мене, коханий, у дощах: вони сміливо відбивають ритми, а я пишу, хоч запал мій прочах: душа в рядках от-от заплаче ридма.

Шукай мене і відкривай слова, котрі тобі не встигла ще сказати. Моїм же віршам вистачить сповна любові, розставань і навіть зради.

Надія Позняк (сидить) із шанувальницями під час презентації збірки «Шкіра».

Отак веслю в ріках почуттів,
які підпали під моє мірило.
Шукай мене. Шукай! Не треба слів:
коли дощі, – о, як важніють крила!

А ти сумуєш, бо струмує осінь.
А ти не плач, бо сива й павутинка.
І вітер тихо падолист розносить,
як в дівчині народжується жінка.

Все круговерть. Лиш знаки Зодіаку
пантують Всесвіт, пророкують успіх.
Злови зернину зоряного маку:
вона від щастя, бачиш(?), ледь не лусне.

Останній листопад зачинить браму
ніким не взятої одвічної фортеці.
Шукатимеш дороговказ до храму,
а в серці ще – осіннє інтермецо.

Красиве місто. І ми тут – гістьми.
Нам часу обмаль, наш потяг стигне.
Я місто знаю це років двісті.
Воно, як серце, воно, як стигми.

По Саксаганського спішим угору.
Тут сніжні зерна, і хмара висне.
Це місто вічне, як звичне «вчора».
І вічна пам'ять, черлено-чиста.

Хто я для нього? Всього лиш дрібка.
Для цього міста і небо зріле.
Не день сьогодні – холодна шибка.
Дніпро під кригу ховає тіло.

Таксі у простір шукає вихід
і оминає ряди плямисті...
Я струнні звуки почула тихі.
То плаче кобза? Чи бандуристи?

На площі протяг. Слова, як шерех.
Пориви вітру, мов кінські гриви...
Стою і плачу, де Правий Берег...
Плачу історії, де Берег Лівий.

ТИЖНЕВА ВТОМА

Вірші Надії Гаврилюк

Кандидат філологічних наук, літературознавець і поетеса Надія Гаврилюк народилася 1979 року у Чернівцях. Випусниця Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Вірші публікувалися в українських і закордонних виданнях:

«Буковинський журнал» (Чернівці); «Літературний Тернопіль» (Тернопіль); «Золота Пектораль» (Чортків); «Діти Непорочної», «Місіонар» (Львів); «Дукля» (Пряшів, Словаччина); «Відлуння» (Ізраїль, Єрусалим). Художній доробок авторки складають збірки поезій: «Щемить душа моя, щемить» (К.: «Фенікс», 2001); «До-

Надія Гаврилюк

лання меж» (К.: «Фенікс», 2008); «Танго хуртовини» (К.: «Фенікс», 2013); «Еверест любові» (К.: «Фенікс», 2014); «Esperanto» (Lublin: Wydawnictwo «Episteme», 2017); Переклад польською Тадея Карабовича; «Дольки днів» (Дрогобич: «Коло», 2017).

Тижнева втома. Тістечко до кави.
Незрима тиша – світла і густа.
І слово чисте і не солодке
Ласкаво сходить на твої уста.

Солодке слово. Виважене. Точне.
Лукаво не навіяне ніким.
Його душа зухвало не розтопче,
Воно здійсниться – чудом над німим.

2017

Ти змий цілунком на устах осугу¹,
Я прагну... Не лічу лукавих діб.
Життя моє – це довга світла смуга:
Ти, дім, кохання і щоденний хліб,
Солодша над меду і понад вина
Щовечора розділена гостина,
І сонця світанковий ніжний німб –
Твій дар, що не впишу собі в заслугу.
Ти змий цілунком на устах осугу...

2016

Ватерлінія

Він був рибалкою.
думки його були
щодня однакові – про рибу та про човен.
Здається, що усе життя прочовгав,
Хоч і щодуху налягав на весла.
Одначе, щастя – висоту небесну,
Страждання – вод прозорих глибину,
Любов – цю моря широчінь безкраю
Щоденно ватерлінія єднає,
Як нитка долі – щедрий неба дар...
Ковтає риба кесарів динар.

2014

Цей ранок – відкрита рана,
Мак у небесних волошках.
Ця днина в хрестики вбрана –
Коли б їх менше хоч трошки.

Коли б простелився гладдю
Шлях крізь жита в це літо...
Ми пам'ятаєм докладно –
Батьки просили вціліти.

Долі – пшениці стиглі,
Їх поспішають вижати.
Вечір... Чи все ми встигли?
Кохані благали вижити.

Смертельний салют чи стихне?
Ці рани – Христові стигми.

2016

Правду ховали потай у п'ятімі
Високих кабінетів, запаркання...
Чи ж голоси знекровлено-німі,
А душі ворожнеча заарканила?
Правду ховали, потай від усіх,
Сторінки бліднули з жаху поспіль –
Бравурно, безжурно линув сміх,
Гомеричний, гучний, як постріл.
Правду ховали в могилах, потай,
Присипали вапном і землицею,
Шляхи до неї – хащі непролазні,
А порожнеча множила сторицею
У душах бруд, який не змити в лазні...
Правду ховали потай – надійно,
Не дійде, мовляв. Та проростала вперто,
Потім, згодом – гребінцем, клаптиком
Здогаду, посвідки, незітлілого конверта...

2017

Тривалі пошуки. Здається – все запізно.
Ніде не ждуть. Немає місць в заїзді.
Даремно й стукати. Густиша тиха ніч.
Ось прочинили... Гамір. Гостре «ні».

Минає ніч у пошуках і втомі.
Відкинута людьми у «хліба домі»,
У стайні тихій прихисток знаходжу
Принижена, впокорена. Мій Боже!

Ти стукав в кожні двері у заїзді,
У лоні бувши. І в серця залізні,
Чекаючи до кого увійти.
Зворушена. Сокрушена. Прости.

2017

Вірі Вовк

Ви – неначе дерево мигдальне,
Що стоїть у цвіті, мов вінцеві,
Ніжнім і рясним, непроминальним,
Похвалу співаючи Отцеві,

Несучи в далекі землі рідні
Чар свого нев'янучого квіту,
Мудрі й застережливі, Ви – різні,
В серці Вашім не затісно світу.

Але Вам у світі цім затісно –
Ваше серце там, де материзна:
Смерекова пісня, рідні Кути,
(Перебуते, але не забуте),

Небо українське в білих ризах...

2017

«Мовчання – знаки крил»
(Ольга Смольницька)

Троянди обмаль у моїм садку,
Який насаджую старанно і поволі:
Не визнаю її печаль гірку –
Дарма, що шпичаками часом вколе.

Іриси й мальви є, ромашки, матіоли,
Півонії, настурції, лілеї.
Останні – рясно. Тільки їй ніколи,
Троянді, не давала привілею.

Тепер вже відаю причину кривд,
Світліше стало серцю, хоч печально:
Троянда – непорушний знак мовчання,
Воно ж дається важко – знаки крил.

2017

Світла, світла! Більше якомога,
Бо зіниці залива п'їтьма!
А колись – не вигадка, на Бога –
Ясні, теплі, ніжні, оксамитові...
Те минулося – тепер нема
Дзеркала душі, весною вмитого.

І не подив – жахи кінцесвітні
Їх розширили, а серце – лунко.
Світла, світла! В душу киньте світла –
Занімілий крик з картини Мунка.
Перед зором тільки строга графіка –
Обгорілий світ. Тривожна трагіка...

Очі молоді в старечім тілі
В сподіванні і невтомні й вперті:
Зачепитися б за колір нині...
Світ довкола чорний, обвуглілий,
А хатина непідвладна смерті,
Хоч і палена – війні закони.

І надію дано зору вутлому:
Дерево, доценту, геть обвуглене –
З квітом білим, жезл мов Аарона.

Виходжу з ночі. Знічено мовчу,
Немов чужа, хоч ближчого немає.
Завіса із солоного дощу
Тебе від зору вже не приховає.

Прозоро все – захоплювалась іншими,
Молилася на марева облудні,
Ловила тіні... Щезли ополудні.
Виходжу з ночі. Замовкаю знічено.

Запізно світ вдягати у слова –
Невмілий зодчий я, загублено основи.
Промов лишень – умить душа жива
Світанням сповниться і тіло стане словом.

¹Осуга – наліт на спраглих устах (авт.)

Собакоїди та інші люди

Там ніколи й ніхто не сідав і не виходив з автобуса...

ТЕКСТ: Карл-Маркус ҐАУС

ПЕРЕКЛАД: Люба-Параскевія СТРИНАДЮК

На цьогорічному форумі книговидавців у Львові презентували книжку «Собакоїди та інші люди» австрійського репортера Карла-Маркуса Ґауса. Це розповідь про життя в ромських поселеннях, що перебувають за межею бідності. У книжці йдеться про Лунік ІХ – район у словацькому місті Кошице, куди в 1980-х переселили ромів з усього міста, а також про ромські нетрі в селищі Свінья¹.

Презентували видання сам автор, громадська діячка та дослідниця ромської національної меншини в Україні Наталя Зіневич, ромський активіст Іван Коржов й Олеся Яремчук – головна редакторка видавництва, репортерка з багатим творчим доробком на міжнародні теми, яка працювала у газеті «День» на радіо «Дойче Велле».

Карл-Маркус Ґаус спілкувався із жителями ромського поселення. Автор пояснює деякі особливості ромської ідентичності й правила, що діють усередині закритої від зовнішнього світу спільноти, занурюється в побут ромів і пробує все на смак, нюх і дотик. Він вдихає атмосферу геть іншого життя. Як так, що в ромських поселеннях нестерпно брудно, а в ромських домах – досконало чисто? Чому на шкільних обідах ромським дітям не дають ножів? Хто такі ґаджо? У чому полягає кастова система, і чому ті, хто називають себе ромами, не мають діла з тими ромами, яких називають «деґезі», тобто собакоїдами?

¹Ґаус К.-М. Собакоїди та інші люди / пер. Л.-П. Стринадюк; фото К. Кайндля. – Львів: в-во «Човен», 2017. Придбати можна на <https://choven.org/>, ціна: 78 UAH. Оригінал німецькою: Karl-Markus Gauß: Die Hunddeesser von Svinia. – Wien: Zsolnay Verlag, 2004. 114 S.

Карл-Маркус Ґаус – австрійський репортер і письменник. Народився 1954 року в Зальцбурзі, де здобув германістичну й історичну освіту і живе донині. Видає журнал «Література і критика», дописує до низки часописів, як-от Die Zeit, FAZ, Neue Zürcher Zeitung, Die Presse. Над українським виданням книги працювало нове видавництво «Човен» за підтримки Австрійської служби обмінів (OeAD). Переклала книгу Люба-Параскевія Стринадюк – гуцульська письменниця із Верховинщини. У її добірці – повість «У нас, гуцулів», написана автентичним гуцульським говором, книги «До данцу!» й «Вивчерики. Полонинська оповідка для дітей та їх батьків». Також випускниця германістики Львівського університету професійно перекладає з німецької. У її доробку – дитяча книга Лізи Галлаунер «ґаф-пайп – старт Леона-новачка» (2013), роман в ілюстраціях Юдіт Шаланські «Шия жирафи», етнографічна книга Фрідріха Крістофа Й. Фішера «Пробні ночі німецьких сільських дівчат» (2013).

... Відтепер ромок, які потрапляли в лікарню на стаціонарне лікування чи пологи, проти їхньої волі чи без їхнього відома стерилізували. Тих, які не мали причин звертатися по медичну допомогу й при цьому втрачати традиційно найбільшу для їхньої громади цінність – тобто здатність зачинати й народжувати дітей, якомога більше дітей, – соціальні працівники заманювали в лікарні, переконуючи, буцімто стерилізація діє лише кілька років і за неї платять чималі гроші – 30 тисяч крон. Невідомо, скільки ромок зазнали стерилізації впро-

довж останніх років «реального соціалізму». Відомо, що жодна з тих, хто згодом відстоювали свої права в суді, подавши скарги на соціальних працівників, лікарів, державу, не домоглася свого. Юристи й радники з побудови капіталізму за-свідчували: мовляв, турботливі соціальні медики поваленого комунізму поголовно стерилізували ромок винятково з огляду на те, що подальші вагітності могли завдати шкоди здоров'ю матері й немовляти.

3

Я прокинувся рано – в обох сусідніх кімнатах чоловіки кричали в мобілки. Спершу подумав, що вони сваряться між собою десь нагорі, але ні: той, що праворуч від мене, віденським діалектом ображено розповідав дружині, які важкі вчора були переговори, з ким, у котрому барі й скільки коньяку він мусив випити; а той, що ліворуч, репетував незрозумілою, невідомою мені мовою, даючи якісь розпорядження. Я підвівся й визирнув із дев'ятого поверху. Місто оперізували пагорби з величезними поселеннями-сателітами; у ранкових сутінках до центру сунули багаторядні потоки транспорту, якого я, однак, не чув крізь звукоізольовані вікна.

Пізно увечері я дістався Кошице, де дві години безперестанку оббивав пороги готелів, від простеньких до найдорожчих. За останній тиждень усе встигли забронювати: в котромусь – економічна делегація з Казахстану, в іншому – функціонери, прибулі на словацький чемпіонат із кікбоксингу, і так далі. Нарешті я поселив-

ся в «Словані», якого сподівався будь-що уникнути. Дванадцятиповерхівка готелю стояла між кільцевою дорогою, що обвивала стару частину міста, і Hlavná ulica, що переходила в Ринок — не звичну чотирьокутну площу, а два ряди пишних будинків зі стометровою пішохідною зоною поміж ними. Я був вражений, опинившись у такому місті за якісь шістьдесят кілометрів до українського кордону. Кошице, чию назву не раз чули більшість центральноєвропейців, було не безликим поселенням на краю Європи, а центральноєвропейським містом із прекрасною головною площею — другої такої я, либонь, більше ніде не бачив, а все довкола Hlavné námestie було цілком відреставроване: від готичного собору Святої Єлизавети Угорської, найбільшої церкви Словаччини, до театру в югендстилі й численних житлових будинків. Схід я впізнавав за тим, що готику тут ніде не було занапащено бароковим втручанням, а югендстиль — не винищено ненадлим вандалізмом ошадних кас і банків. На головній площі ще можна було уявити, як сто років тому тут щодня о певній порі прогулювалися містяни; як вирували таємні пристрасті, що їх описував Шандор Мараї² — він народився й виріс тут, у розкішному будинку на одній із перехресних вулиць. Упродовж століть Кошице належало до найважливіших міст Угорщини: мадяри називали його Кошша, чимало німців — Кашау.

Пізнього вечора, коли я змирився й поселився-таки в «Словані», у вишуканому вестибулі вертілися ще десятки людей. Словацький генерал розвалився в кріслі й просто потонув у ньому. Його темно-зелену уніформу по-дитячому надмірно оздоблювали різнокольорові нагрудні знаки, аксельбанти кумедно теліпалися на плечах, офіцерський кашкет визирав із пакета Billa, відкладеного вбік. Метушливий ад'ютант що кілька хвилин нагадував кельнеру, щоб той чимшвидше підносив напої для генерала й трьох азійців, з яких один, у цивільному, виглядав на їхнього найстаршого офіцера. Здавалося, за що другим столом укладали чи святкували ділові угоди, тут і там тинялися непримітні чоловіки років двадцяти-тридцяти, чії статури, сформовані тренажерним залом і спортивним харчуванням, було впаковано в темні костюми. Вони демонстрували володіння технікою гордовитого розглядання новоприбулих, причому водночас однією рукою бавилися в мобілці, другою — тримали цигарку, а третьою — м'яли свої чоловічі причандали. Кельнер із козирним виразом несхвально глипнув на мене, коли я за давньою звичкою замовив місцевого пива, і натомість приніс бляшанку банального Heineken, пояснивши, мовляв, цю марку тепер виробляють і словацькі

² Угорський письменник і журналіст (1900–1989). — Тут і далі примітки перекладачки.

Карл-Маркус Гаус

СОБАКОЇДИ та ІНШІ ЛЮДИ

Обкладинка книги. Головне фото: Людмила Смоляр.

броварні. Я швидко випив три бляшанки пива поспіль, однак не відчув того легкого сп'яніння, що звільнило б мене від вимушеного споглядання за оточенням, тож полишив це діло і з вивітрілим голландським присмаком у роті піднявся ліфтом на свій поверх.

4

Марі Пуаро, зрештою, не для того вивчала архітектуру в Греноблі, щоб каталогізувати в Кошице жакні ромські помешкання. Проте якось вона опинилася в Братиславі, звідти помандрувала країною та закохалась у Схід. Перебуваючи в Кошице

вже третій рік, вона міркувала, чи по завершенні праці повернутися додому, чи податися ще східніше. Роботу Марі підтримувала одна французька організація, але словацькі офіційні установи все-таки ставали на заваді. Їй трохи за тридцять, волосся чорне, навсібіч скуйовжене, вона рухається із сомнамбулічною граційністю тих незграбних жінок, які, проходячи повз, раз у раз ледь не наражаються на зіткнення, однак урешті ніколи ні об що не зачіпаються. Чашки й склянки на столу в кафе вона зсовувала так, що вони, здавалось, от-от перекинуться чи за мить попадають на підлогу, але насправді речі ніде не були в більшій безпеці, ніж у неї під рукою. Коли вона ввійшла, я одра-

зу впізнав її з-поміж багатьох людей, які входили й виходили: оце та французька, з якою я домовився про зустріч. Згодом ми обговорювали, як у національно мішаних регіонах Східної Європи людей оцінюють за виглядом, визначаючи їхню етнічну приналежність. Проте й ми одразу впізнали одне одного за зовнішніми ознаками, яких навіть не усвідомлювали. Марі говорила чудовою німецькою, вади якої списувала на те, що почала розмовляти цією мовою вже, на жаль, майже дорослою – зі своєю ельзаською бабцею.

Вона розповіла, що в Луніку IX відвідала кожне помешкання, де знайшли прихисток роми – від чотирьох до шести тисяч осіб (точна кількість невідома!). Лунік IX – це поселення на південному заході міста, зведене в сімдесятих на пагорбі над головною дорогою, яке внаслідок низки ініційованих владою примусових заходів поступово обернулося на найбільше в Європі ромське гетто. Здалеку воно подібне на інші приміські селища, якими оточене Кошице. Учасників делегацій ЄС, що відвідували Лунік IX у минулі роки, після короткого обходу охоплював панічний страх: що, як після падіння внутрішньоєвропейських кордонів зі Словаччиною ці загрозові тлуми ринуть із гетто й заповонять пішохідні зони в Дюссельдорфі, Нанті чи Орхусі, щоб жєбрати, музикувати, красти? Водночас Словаччина дістала строгі вказівки подбати, аби її ромська проблема не стала тим, чим була завжди: проблемою загальноєвропейською. Для тих, хто століттями практикували вільне переміщення по Європі людей і товарів – яке, власне, й було підставою створення ЄС як такого, – цю свободу переміщення планували ускладнити. Аби роми напевно залишилися в Словаччині, за кількасот кілометрів на захід склали далекі від дійсності програми допомоги, не знаючи й не бажаючи знати, як провальні ці плани реалізовували.

Про саму появу Луніка IX ширилося чимало оповідок і легенд: у всіх, кого я розпитував, не знайшлося двох однакових версій. Хоч як дивно, навіть фахівці з містопланування не були однотайними щодо мети й політичних передумов будівництва

району якісь десять-двадцять років тому. Один службовець сказав мені, що Лунік IX перетворився на нетрі почасти через звичайну недбалість, унаслідок безсистемності й плутанини, що їх ринкова економіка успадкувала від планової. Однак Марі Пуаро була іншої думки.

У сімдесятих роках на одному з небагатьох іще вільних пагорбів звели новий зразково-показовий мікрорайон, дещо віддаленіший від центру за більшість інших, із просторішими квартирами – наче розрахованими на багатодітні родини. Офіційно поселення буцімто будували для чиновників міського й регіонального рівня, а також для поліціантів і офіцерів із сім'ями – вочевидь, вони були першими в черзі на нове житло. Проте вже близько 1980 року деякі менші квартали-нетрі на околицях Кошице було розформовано, а їхніх мешканців – переселено з убогих хатин у розкішні новобудови Луніка IX. Стара частина міста, нині так презентабельно відреставрована, на той час була архітектурно занедбаною та соціально неблагополучною. Будинки, покинуті двома поколіннями колишніх власників – неблагонадійних представників експлуатарського класу, обшарпані морозами, підмиті дощами, вкриті величезними плямами плісняви поверх тиньку, були готові до знесення, тож у них, як повелося, заселялися роми, які ніде й ніколи не укладали угод про оренду і не вносили свого майна в земельні кадастри.

Коли на міській околиці виросло масове поселення, а в центрі занепадав один із найкращих архітектурних комплексів Європи, настав час бургомистра Рудольфа Шустера, який згодом став президентом Словаччини. Він не лише розумів, що сація старого міста потребує інвестицій, недосяжних у ближчому часі, однак можливих у перспективі, а й був готовий утілити масштабний проект відновлення міста, на який не пристав його попередник. Скориставшись необмеженою владою, Шустер врятував історичну частину Кошице, впровадивши її мешканців. Офіцери й чиновники юрбами покидали Лунік IX, щойно збагнули, що йдеться про етнічну чистку, а їхній район має прийняти переселенців. Одного дня в похмурій і облупленій частині старого міста з'явилися автобуси з поліціантами-спецпризначенцями. Мешканців виводили з будинків і без церемоній, не зважаючи на плачі й голосіння, відправляли в Лунік IX, за три кілометри звідти. Потім прибули екскаватори, крани й гусеничні трактори: сація, що переросла в потужний проект відновлення старого міста, розпочалася з насильницької акції. Марі Пуаро постукувала по столу довгими пальцями, кожну кісточку яких могли б вивчати на анатомії студенти-медики. Цілком імовірно, що Лунік IX збудували саме з потреби санувати старе місто. Щоб у реставрованому центрі,

де невдовзі відбуватимуться наукові конференси й розмістять свої представництва міжнародні концерни, більше не муляв око жоден із тих підозрілих силуетів.

5

Що ж робить нетрі нетрями? Кілька років тому ми з друзями обїхали на авто цілий Бруклін. Мандрівка тривала не одну годину, і за цей час ми зустрілися з багатьма світами. У Брукліні є чи то 53, чи то 106 міфічних народів, які його населяють, і ми гнали повз них навпростець: щонайменше проїжджали через італійські містечка, де попід баром «Італія» товариство від малого до старого дискутувало про найкращі мамині спагети; через арабські квартали, де кожна жінка носила чорні шати, які оберігали її честь, лишаючи тільки вузьку шпаринку для очей; через карибський район, де групи растафарі барабанили по сміттєвих баках; повз ортодоксальну єврейську громаду, де чоловіки в капелюхах, чорних штанах і білих сорочках походжали мовби ще в галицькому штетлі, який покинули їхні прадіди... Ми проминали один за одним занепалі квартали, де на вулицях стояли, похитувалися, лежали підлітки, переважно чорні, але не всі; довкола височіли згорілі будинки, а деякі, вочевидь, просто зруйновані, майже всі зацецькані гаслами, що позначали території банд чи виказували безадресну ненависть апатичних жильців, які нічого не могли вдіяти зі своїми злиднями – хіба що помножувати їх насильством, у люті скерованим проти себе самих. Тим, хто живе в Брукліні, щодня доводиться проїжджати в автомобілі чи автобусі повз ці квартали, де будь-якої миті може здійснитися хвиля насильства. Вони не мають вибору – мусять минати ці вулиці, бачити понижені будинки, похитування місцевих, третій світ по сусідству. Але вони дивляться й не бачать.

Головна ознака гетто – не бідність, не насильство, не безробіття, не занепад. Ключове в гетто – його невидимість. Воно є десь поблизу, однак його не помічають. У Кошице я майже не зустрічав містян, які хоч раз бували в Луніку IX. У цілому регіоні лише одиниці – байдуже, якого походження, угорського, німецького, русинського, польського чи словацького, – мали бодай одного знайомого рома. Від центру міста до Луніка IX, де є кінцева зупинка рейсового автобуса, можна дістатися за десять хвилин їзди. Однак там ніколи й ніхто не сідав і не виходив з автобуса – крім жителів гетто чи соціальних працівників. Тож що люди могли розповісти про цей район свого міста – хіба десь від когось почуте, і то переважно не з перших вуст.

Це привід обурюватись, але обурення нічого не змінить: гетто лишається невидимим, навіть якщо проїжджати повз нього щодня; гетто оточене незримою стіною,

що розділяє світи. За стіною живуть інші люди, яких деякі особи, загалом нібито цивілізовані, відверто й неприховано не визнають за повноцінних людей. «Ти бачиш, як здалеку наближається людина, — сказав один чоловік, доти винятково люб'язний зі мною, — а коли підходить ближче, ти бачиш, що це всього лише циган».

Якщо підніматися в гетто головною дорогою, натрапите на заховану вуличку, що сполучає Лунік IX із дальшим передмістям Кошице. По ній рідко їздять машини чи ходять люди: більшість воліють діставатися головною дорогою, яка спершу оминає пагорб Луніка IX, а потім, за якісь сто метрів, відгалуження веде до Мислави — ідилічного селища понад дзюркотливим струмком. Там біля традиційних селянських будинків, перемержованих новими віллами, вишикувано дорогі автомобілі. Заможності й частю, здається, ніщо не загрожує: у садках муровані гриль-печі чекають на літо, а гойдалки — на дітей, які от-от повернуться зі школи чи садка. Гетто — метрів за триста звідти, не більше, і миславці щодня їздять повз Лунік IX, ніколи його не помічаючи, жодного разу не наважившись туди навідатися.

22

Щоразу, коли я зустрічав Дезідера та його друга Адама, вони хотіли чогось мене навчити й щось почерпнути від мене. Спершу — привітання й лічба німецькою, словацькою та ромською. Згодом — слова «брат», «сестра», «кузен», «тітка». Обидва хлопців були допитливими, кмітливими і дуже напористими, і, якби народилися словаками чи австрійцями, у свої нинішні дванадцять вони, безперечно, навчалися б у гімназії в Штоккерау, чи в Бардіїві, чи де там іще. Однак вони були ромами зі Свіньї, тому ходили до школи, де їх категорично відділили від словацьких дітей.

Канадським коштом у школі Свіньї для всіх дітей готували безкоштовні обіди. Перша думка: ромські діти щодня отримують теплу їжу; друга думка: разом із ними обідають словацькі діти, теж далеко не всі — із забезпечених родин; третя: під час спільного обіду, попри етнічний кордон, може зародитися дружба, якій зазвичай стає на заваді суворий соціальний регламент цієї місцевості. Коли по кількох місяцях благодійники прийшли подивитися, що та як, вони виявили, що білі діти їли в одній кімнаті, а чорні — в іншій. Білі їли виделками й ножами, чорні отримували для подрібнення страв тільки ложки, а їли здебільшого пальцями. Білим дітям обід подавали на столи, чорним — видавали крізь отвір у стіні приміщення: мале віконце, яке одразу після видачі знову зачиняли. Жіночки — працівниці місцевого самоврядування, як вони себе величали, — пояснили такий поділ тим, що роми, мовляв, просто не вмі-

ють користуватися столовими приборами, а відділено їх задля уникнення сварок.

Коли я заговорив про це з Дезідером, він саме був убраний в охайну і чистеньку червону олімпійку з написом *Success kids*. Без натяку на злість чи обурення він зізнався, що ніколи не мав жодного білого друга і в школі теж не приятелює з білими. «Але чому ви їсте в окремій кімнаті, а не разом з іншими дітьми?», — запитав я. Коли Дезідер, один із найкмітливіших хлопчаків, яких я знав, вагався з відповіддю, причина була в мені, а не в ньому. Він відчував, що відповідь може мене засмутити чи обурити, але іншої відповіді не мав, тому зрештою промовив мало не з жалем, але водночас як щось очевидне: «Тому що ми — лише роми».

Навіть кілька років по тому, як міжнародні благодійні організації звернули увагу на тутешню циганську спільноту, Свінья все ще залишалася місцем неприхованого апартеїду — расової дискримінації, що охоплювала всі сфери життя. Діти вчилися в окремих класах, їли в окремих приміщеннях, і навіть священик, коли спробував із церковної кафедри несхвально висловитися про таке становище, наразився на тиск і був змушений правити по дві окремі недільні меси. На цвинтарі теж панував строгий поділ, і жоден померлий ром не мав права спочивати серед словаків. На ціле село, за словами Крейґа, було тільки три місця, де білі й чорні перетиналися. Поштове відділення, де одні й другі отримували зарплату, соціальну допомогу, додаткові виплати; єдиний у Свіньї супермаркет, що міг проіснувати лише в разі, коли там скупувються всі; і одна з двох місцевих корчем: заклад, звісно, з поганою репутацією...

На Чемпіонаті світу з футболу 2002 року, який приймали Південна Корея та Японія, німецькій збірній спершу велося не надто весело.

Нудні матчі, вимучені перемоги — футбол скидався на рутинну працю, яку мало хто додумався споглядати добровільно: щось на зразок шліфування автомобільного кузова чи прокладання каналізаційних труб, за перегляд яких ніхто, звісно, не платитиме, не вмощуватиметься задля нього вдома перед телевізором.

Це тому, що бракує радісних новин про будні в тій жакливій Кореї, сповіщала німецька щоденна газета *Bild*. Статтю було підсумовано нищівним вироком для косоких невігласів: мовляв, чого доброго можна сподіватися від собакоідів?

Європейця, ласого до свиней, які валялися в багні, до жаб, які кумкали ночами в ставках і не мали нічого спільного із зачарованими принцесами, до нашпигованих антибіотиками курей, які виробляють у своїх клітках купи посліду й у ньому ж потопа-

ють, — європейця з його вишуканим смаком до м'яса жахає думка, що хтось їсть собак.

Річ, зрозуміло, у ролі пса як найкращого друга людини, вірного супутника, охоронця, об'єкта ніжності, хоч той може і вкусити. На шкалі відрази собакоїд посідає місце, лиш трохи нижче за канібала — а про одного такого та сама газета писала кілька місяців по тому: він задовольняв свій гурманський потяг просто в центрі мирного німецького містечка.

Кастова система, що постала в індуїзмі, однак поширилася й на територіях інших релігій Південної Азії, містить сотні чи навіть тисячі каст, і собакоїди — одна з найнижчих. Щоб належати до неї, не конче, щоб хтось із рідних, односельців чи предків колись їв собак. Це тавро: собакоїда зневажають до десятого коліна нащадків, виключають зі спільноти як «недоторканого».

За незмінною традицією, незліченна група «недоторканих» постійно поповнюється вигнанцями та представниками професійних каст, які мають діло з відходами, брудною білизною, а передусім із мертвим м'ясом, — як-от утилізатори трунів тварин, а також люди, які обмивають і ховають людські тіла, — індуїсти-віряни, та й не лише вони, вважають таких довіку нечистими.

Подекуди найнижчою з найнижчих каст вважають пральників, які перуть білизну «недоторканим». Вони мають право виходити на вулицю лише поночі, адже однієї їхньої позирки забруднює того, хто на них гляне. Інші пральники та підмітальники вулиць мусять ходити з маленькими барабанами, сповіщаючи про своє наближення, аби ті, хто не хочуть із ними зустрітися, встигли зайти в дім чи відвести погляд.

У жодній релігії ритуали чистоти не є лише зовнішніми формальностями — вони сягають давніх традицій людства, засад релігійної свідомості. Здебільшого ці ритуали розвинулися до символічних дій — окрім випадків, коли новочасна релігія повертає

Дослідниця ромської культури Наталія Зіневич, ромський активіст Іван Коржов та головна редакторка видавництва «Човен» дискутують під час презентації книги «Собакоїди та інші люди» (вересень 2017, Львів). Фото Людмили Смоляр.

суспільство до фундаменталістських правіків.

Зашкарублі уявлення про чистоту й нечистоту описав у прозі з Карпатської України чеський письменник Іван Ольбрахт. Троє американсько-європейських словаків, показуючи свій рідний Свидник, повели мене в чудовий музей української та русинської культури, де Ольбрахту присвячено кілька вітрин.

Ранній комуніст, якого вже в рік заснування виключили з чехословацької комуністичної партії, Ольбрахт – чи не єдиний автор свого покоління, який зацікавився далеким, найсхіднішим краєм посталої 1918 року Чехословацької республіки й досліджував його впродовж наступних тридцяти років у багатьох наукових видрядженнях.

Роман «Микола Шугай, розбійник», присвячений легендарному русинському народному герою, перекладено багатьма мовами й видано сотнями тисяч примірників. А в історіях, що розгортаються в хасидських селах Карпат, Ольбрахт змалював зовсім інший єврейський світ, не подібний на культурно-витончене єврейське середовище Праги.

Ортодоксальні громади в гірському краю він вважав таким собі різновидом теократії з безліччю правил, яких украй важко дотримуватися в повсякденні: від ритуальних обмивань у купальні мікве до суворого розділення їжі, аби та в жодному разі

не стала некошерною, тобто нечистою. І лише той, хто корився приписам, хоч як тяжко це йому давалося, міг уникнути перетворення на нечистого.

Нечистота була лихою долею, провинною та покаранням водночас: нічого гіршого не могло спіткати людину на цім світі.

Уявлення про те, що певні люди є нечистими, що дотик до них ганьбить, що один їхній погляд паскудить, у Європі та за її межами має тривалу традицію й донині час од часу надмірно актуалізується.

Саша Мушинка у дослідженнях про досвіди поїдання собак спирається не на самі лиш легенди. Він переконаний, що колись і справді існували громади циган, які їли собак, причому не з нужди й не задля буденного тамування голоду. Споживання собачого м'яса радше було вплетеним у послідовність культових дій і мало особливе значення в культурній самоідентифікації групи.

У дивний спосіб документ, що наклав тавро «собакоїдів» на деякі клани всередині ромської спільноти й зробив їх «недо-торканими», водночас уможливив їхній особливий зв'язок із білими. Із жиру, отриманого внаслідок варіння собачатини, виробляли мазі й ліки, що їм чимало гаджо приписували чудесні цілющі властивості. Білі, долаючи огиду до циганів – пожирачів псів, під покровом ночі паломничали до ромів по коштовну мазь із собачим жиром, покликану нарешті повернути їм

чоловічу силу, зцілити їхніх жінок від тривалого безпліддя чи полегшити хронічні болі.

Так причина зневаги до собакоїдів одночасно була приводом для їхньої потаємної гордості; потаємної в кожному разі, адже ніхто й ніколи не повідомляв про факти відкритого вбивства чи поїдання собак, вчиненого ромами перед білими свідками.

Звичай собакоїдства, здійснюваного лише з нагоди особливих ритуалів і церемоній, був таємницею: про неї кожен знав, але ніхто не говорив.

Саша Мушинка припускає, що востаннє його практикували понад сорок років тому: більшості жителів сьогоденнього поселення тоді ще не було на світі. Старих людей у Свінь мізерно мало, і жменька нинішніх п'ятдесяти-шістдесятирічних не мають статусу мудреців – зберігачів давніх знань, важливих для міцності громади. Тож, імовірно, у Свінь не лишилося вже нікого, хто міг пам'ятати собакоїдство, про яке не говорять ні з ким із чужинців і, певно, поміж собою теж не згадують.

Окрім двох-трьох старих ромів, які на той час були ще дітьми, ніхто зі спільноти не їв собачого м'яса й ніхто не знає, що це колись означало. Але кожне з них усвідомлює, що вони – довіку дегезі, собакоїди, яких роми (а тих, своєю чергою, ніхто з гаджо не відрізняє від собакоїдів) вважають нечистими та з відразою уникають.

ЗОЛОТИЙ ВІДБЛИСК ПРАГИ

ТЕКСТ: Петро СОРОКА

Ця книга особлива і шукати їй аналогів у нашій літературі не так просто, не так легко. Вона про літературно-мистецькі зв'язки двох сусідніх народів – українців та чехів.

Народилася вона після творчого відродження львів'янки Зеновії Філіпчук, директорки Народного музею Тараса Шевченка, до столиці Чеської Республіки Праги. У цій праці авторка відштовхнулася від біблійного «*Пізнаєте Правду – і вона звільнить вас*», а назву запозичила з однойменного вірша Спиридона Черкасенка, де є такі рядки:

*Свої слова, свій заповіт
В уста їм вклав Ти, милий Боже,
І пролунало на весь світ:
Свята Правда переможе!*

В стислій за обсягом, але місткій за змістом передмові авторка наголошує: «Взаємоповага і почуття гідності єднають сьогодні два слов'янські народи. Чехи завжди були прихильними до українців, адже протягом тисячолітніх відносин між нами не було жорстоких протистоянь чи конфліктів. Значить, обидва народи у своїх духовних глибинах керуються справді вічними істинами, бо недаремно сказано: «Пізнаєте Правду – і вона звільнить вас». Насамперед звільнить від зверхності, непоміркованості, агресивності – усього того, що виробилося за кулісами брехні.

У цій книзі подано думки людей, які служили Правді, і досі їхнє вчення – на сторожі людства. Український поет-пророк Тарас Шевченко та чеський філософ і перший президент республіки Томаш Масарик є рідними синами не лише своїх народів. Їхні переживання, погляди та застереження залишаються актуальними й сьогодні». В ім'я святої правди і заради відновлення історичної справедливості Зеновія Філіпчук любовно збрала, що називається, по крупинках, усе вартісне і знакове, що створили українці на чеській землі і що засвід-

чує нашу тісну дружбу. Книга має струнку, добре продуману композиційну побудову і складається з передмови, написаної українською і чеською мовами, і п'яти розділів, назви яких говорять самі за себе: «Літературна шевченкіана міжвоєнної Праги», «Речники Правди: Тарас Шевченко, Томаш Масарик», «Петро Терпило, Пилип Терпило «Гете і Шевченко», «рядки, що пройшли крізь серце (афоризми), «Єднання двох культур (з мого празького щоденника)». Останній розділ теж адаптований чеською мовою. А ще у книзі багато світлин, які по-сутню доповнюють щоденникові нотатки авторки.

Ця книга – своєрідна антологія, що рясне від гучних і малознаних широкому читацькому загалові імен. Тут Олександр Колесса і Юрій Дараган, Оксана Лятуринська і Віктор Цимбал, Михайло Михайлів і Олександр Русов, Павел Шафарик і Ян Гус, Ян Коллар і Вацлав Ганка, Софія Русова і Йозеф Фріч, Аркадій Животко і Марія Омельченкова, Микола Шаповал та Іван Мірчук, Яким Ярема і Дмитро Антонич, Степан Смаль-Стоцький і Симон Наріжний... Високий мартиролог можна продовжувати ще довго. За кожним із цих імен не тільки вагомі творчі чи наукові здобутки, важлива політична місія і суспільна діяльність, а й цікава, сповнена драматизму доля, високе становлення душі.

Звичайно, ця книга могла розростися до товстого фоліанта і матеріалу не забракло б, але Зеновія Філіпчук дбала передусім про те, щоб вона була читабельною і суголосно нашому летючому часові, тому неймовірно ущільнювала текст, тискала до вибухової густини, вибирала найпо сутніше, найпромовистіше і найприкметніше. Тут є дещо ширша за обсягом монографічна розвідка Петра і Пилипа Терпилів «Гете і Шевченко», але вона сприймається не більше як виняток, все інше нагадує строкату мозаїку, колаж, де домінує його величність афоризм, максима і крилатий вислів. Такі вибрані думки з праць Т.Г.Масарика і про Масарика, такі «рядки, що пройшли крізь серце», де зібрано повчальні сентенції чи просто цікаві вислови Софії Русової, Галини Журби, Василя Короліва-Старого, Петра Дереша, Августина Волошина, Михайла Пронченка і Е.Кузьмівної.

Деякі з них варті того, щоб бути за цитованими: «Людська душа є посудина на віру й потребує бути заповнена своїм питоменним змістом – вірою», «коли робиш творчу працю – підтримуєш Божі інтенції, Всемогутній тобі скрізь помагає. Коли ж руйнуєш, ненавидиш і мстиш – помагаєш чортові» (Василь Королів-Старий). «Ми маємо лиш одно: молодь! Її мусимо спасти за всяку ціну від шкідливих впливів тих старих, патентованих, чистокровних галицьких патріотів. Лиш в молоді наша надія і сила, а старих мусимо усунути за всяку ціну. Не вмієте – не боріться!» (Петро Дереш). «Краща будучність народу зависить

від поступа свідомости; лиш ясна народна свідомість може в нас витворити культ ідеалів, які можуть оборонити великі маси громадянства» (Августин Волошин).

У книзі також чимало віршів, що не просто вносять особливу ліричну ноту в загальний текст, а й надають йому святковості, сказати б, аркодужності, забезпечують його звучання на рівні вищих партитур. Тут поезії Євгена Маланюка, Олександра Олеся, Олега Ольжича, Галини Мазуренко, Олеси Стефановича, Наталі Лівичко-Холодної, Андрія Гарасевича, Івана Ірлявського, Антона Павлюка, Кості Вагилевича, тобто тих митців, кого неприхильна доля повела з рідної землі на чужину і хто знайшов другу батьківщину в сусідній Чехословаччині. Нині оті митці відомі як члени Празької школи, без якої неможливо уявити собі історію української літератури ХХст. Більшість з них сприймаються як хрестоматійні поети, інші, хоч і не входять у класичний канон, але завдяки світлому таланту і життєвому подвигу здобули глибоку шану в сучасників і залишаються жити в серцях вдячних нащадків.

І, звичайно ж, над усім поетичним блоком книги (хоча не тільки над ним) владарює пророча і геніальна постать Тараса Шевченка. Зеновія Філіпчук ніби перевіряє вогненним Кобзаревим словом кожен рядок і навіть слово у цій книзі. Провіряє на справжність і правдивість, чистоту звучання і красу вислову, як сказав би М. Дочинець «зрчість пера».

Важко стриматися, щоб не процитувати бодай кілька невеличких фрагментів із щоденника авторки, яким завершується це видання, і який звучить як високий ліричний акорд: «Неодноразові відвідини Праги завжди викликають у мене особливі відчуття... Ідеш – і дух захоплює. Жодного натяку на сірість чи самовільне розфарбування фасадів у рекламні кольори. Дуже тонко реставровано кожну старовинну будівлю, якщо і є модерні вкраплення – вони не дратують». «Нашого сліду у Празі багато... Скарбницею українки на європейському континенті, по праву, вважається Слов'янська бібліотека, де я маю велику приємність працювати, коли тільки приїжджаю сюди. Особлива аура панує в її стінах. Коли гортаєш старовинні видання, яких торкалися руки наших знаменитих предків (багато книг з автографами) відчуваєш, з якою вірою творили ці славні мужі українську справу на чужині». «У Празі багато українських заробітчан. Це наші сучасники, які в пошуках праці опинилися далеко від рідного дому. Та багато з них усвідомлюють, що вижити в чужомовному середовищі вони зможуть лише тоді, коли будуть... триматися разом і молитися Богові. У греко-католицькому храмі святого Климента, що в самому центрі міста (настоятель о. Василь Сливоцький), завжди велелюдно».

Архітектоніка цієї книги, її добре продумана концепція побудовані таким чином,

Зеновія Філіпчук

що її градаційна напруга постійно зростає, а зміст піднімається на все нову емоційну висоту. І маю певність, хто увійде в її стихію, уже не зможе вийти з неї, не перегорнувши останню сторінку. Більше того: такі книги варто тримати на своєму робочому столі тривалий час, тому що кожне повернення до них дарує якість нове відкриття. Принаймні так воно у мене: ось уже майже рік я перечитую ті чи інші місця, виробивши собі своєрідну опцію сприйняття, і кожен раз сприймаю їх ніби уперше, так багато тут підтекстів, прихованих архетипів та промовистих символів.

Ця книга надається до глибоких розмислів та узагальнень, безмір її смислу зачаровує і потрясає. Вартісний також сам по собі й біографічний фактаж, тому видання може бути використане як посібник у школах і вишах.

Кожна справжня книжка має свою акустику, аромат і естетичну енергію. «Речники Правди» тому й притягують так магнетично, що спроможні полонити образним словом, глибокими смислами, внутрішньою гармонією, високою інформативністю тексту, зворушливим рівнем емпатії і абсолютною внутрішньою свободою. Це книга, що просвітлює і облагороднює, збагачує і перевіряє на патріотизм. Тут і вогонь викривальної інвективи, і болісна ностальгія за рідним краєм, і свідчення дієвості чесного і правдивого перед людьми і Богом слова. Хочеться вірити, що життя у цієї книги мудрої, як істина, і глибокої, як джерело, заповідається довге, і до неї охоче припадуть ті, для кого правда залишається непохитним провідником на всіх життєвих перехрестях, а любов до рідної землі й повага до сусідів визначальними у високому кодексі життя.

Мені залишається тільки сказати, що мистецьке оформлення до книги виконала молода талановита художниця Софія Філіпчук, а переклад чеською належить Лідії Кіцило¹.

¹ Речники Правди / Автор-упорядник Зеновія Філіпчук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2016. – 144с.

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ СКАМ'ЯНІЛОЇ МУЗИКИ

ТЕКСТ: Микола ШАТИЛОВ

Чортівка. Прага 2015.

Початком листопада в Чехії надійде у продаж поштова марка, присвячена творчості клясика чеського світлопису Тараса Кущинського (1932–1983). А клясиком він, родом українець, став завдяки Дані Вашатковій-Пітчон, яка позувала для його всесвітньознакої серії актів «Дана». З часом вона й сама почала фотографувати, а виїхавши до Сполучених Штатів Америки, здобула собі мистецьке ім'я на багатьох і багатьох персональних виставках. Нижче подаємо нотатки про увічнену об'єктивом Дани Вашаткової-Пітчон «скам'янілу музику». У Штатах її заповонила своїми красотами Каліфорнія. Не в останню чергу красотами кам'яними. Утім, виглядає, що до скам'янілої музики, якщо згадати Гете, вона не була байдужою і в Чехії. Інак не сказала б: «Мій тато, Олдржих Вашатко, був архітект, тож, гадаю, дивлюся на світ ніби і його очима».

Того, що очима жіночими, не уточнює. Як на неї, вточнювати зайве, але нам без уточнення не обійтись. Англійські психологи з'ясували, що жіноче бачення й бачення чоловіче різуче не схожі між собою: жінка схоплює всі – аж до найменших – подробиці, а чоловік завше сприймає об'єкт як одноцілість.

В архітектурних світлинах Дани Вашаткової-Пітчон переважає фрагмент, деталь. Та чи та варта уваги споруда зрідка потрапляє в її об'єктив цілком. Можна, звісно, підозрювати, що в такий спосіб

мисткиня долає технічні труднощі: не треба чекати на освітлення, в якому зображення «не замилується», не треба шукати за ракурсом, у якому воно «не валується».

Можна... якби се не була фотографія з багатющим досвідом. Тож підозри – геть! Маємо чисто жіноче візуальне сприйняття. Чого саме? Замків, церков, монастирів, палаців, а ще – ніким, крім сеї жінки, не помічених мурів або аж ніяк не показних вуличок...

Костел святого Яна Непомуцького на Зеленій горі. Шедевр Яна Блажея Сантіні-Айхля. Пишний храм! Але не загальна пишність вабить жінку, яка тримає в руках камеру. Вабить її лише напівовальна брама, в глибині якої вимальовуються напівовали склепінь. Знаменно, що плями світла на сходинок утворюють також напівовал («Мелодія арок»). Мотив, який повторюється в багатьох інших світлинах.

Овальністю позначено навіть знімок празької річечки Чортихи, над якою нависає склепіння Карлового мосту. Певен, що і санфранциський Музей мистецтв взято широким пляном і в усій красі, лише тому, що за нічного освітлення дві його наскрізні брами, відбиваючись у воді, утворюють два закінчені овали.

У світі, якому катастрофічно бракує лагідності й мудрости, символом жіночності стає вже не освячений тисячоліттями перевернутий трикутник, а – овал, і, як мені здається, творчість Дани Вашаткової зайвий на те доказ.

Сказати, що вона себе, свою жіночність висловлює через скам'янілу музику, се – не сказати нічого. На мою думку, її світлопис – се не те, яким побачено той чи той об'єкт, а те – що побачено. Вона ні в чому не залежить від «точки зору».

Архітектура – мистецтво статичне. Людина з камерою марно шукатиме в ній за готовими сюжетами. Людина з камерою повинна змусити її жити. Погляньмо на

вулички від чесько-американської спостерігачки: Хеб, Чеський Крумлов, празький Новий Світ...

Затвор клацнув, мить спиналася, а в уві глядача кожна з тих вуличок біжить та й біжить далі, себто живе. Живе, бо не щезає зненацька, а плавно завертає (між іншим, усякий поворот то є знов-таки овал!).

Дана Вашаткова вдається і до складніших способів «відживлення». Візьмемо його на мільйонах світлин, але мало на якій він живе. Заради того, щоб покликати той міст до життя, мисткиня істотно змінює власний мистецький стиль. Дивлячись на її міст, я і без довідників вірю, що під поривами вітру амплітуда його коливань сягає дев'яти метрів. (А фрагментарність! А заоваленість підтримкових линв!).

Геній світла й тіні Тарас Кущинський створив був з Дани Вашаткової символ Жіночності. А тож те, що архітектура фотографії Дани Вашаткової-Пітчон має жіноче обличчя, нікого, може, й не здивує. Але, присягаюся, зачарує.

Тарас Кущинський. Схилена Дана. 1972 рік.

Пороги – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці. Виходить 12 разів на рік. Спеціальний літературний номер. № 9/2017, рік XXV. Підписано до друку 23 жовтня 2017 року. Ел. пошта: porohy@seznam.cz. Інтернет-адреса: www.ukrajinci.cz/ua/casopys-porohy/, реєстрація: МК ЧР/7044. Номер готували: Богдан Райчинець, Микола Шатилов, Олекса Лівінський. Використовуються повідомлення інформагентств та ілюстрації з відкритих джерел. Художнє оформлення та верстка: Тереза Меленова. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і виправляти мову, не поділяти поглядів автора. Рукописи не повертаються. Часопис друкується із фінансовою допомогою Міністерства культури ЧР. Видає: спільнота «Українська ініціатива в ЧР», ДНМ, Воцелова 3, 12000, Прага 2, ЧР; зареєстрована Міським судом у Празі, номер документа L 6121; контакт: uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz, www.ukrajinci.cz; тел.: +420221419821; ід. номер: 60448296. Розрахунковий рахунок: 1925774379/0800. **Porohy** – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice. Vychází 12-krát ročně. Název je odvozen od ukrajinského «porih» – práh domu, říční práh. Speciální literární číslo, č. 9/2017, ročník XXV. Uzávěrka: 23. října 2017. E-mail: porohy@seznam.cz, web: www.ukrajinci.cz/cs/casopys-porohy/, registrační číslo: МК ČR/7044. Číslo připravili: Bohdan Rajčinec, Mykola Šatylov, Oleksa Livinsky. Používáme zprávy informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. Grafika: Tereza Melenová, www.gd3.cz. Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR. Vydává: spolek Ukrajinská Inicijativa v ČR, sp. zn. L 6121 vedená u Městského soudu v Praze, adresa: DNM, Vocelova 3, 12000, Praha 2, ČR. uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz, www.ukrajinci.cz. Tel.: +420221419821. IČO: 60448296, číslo účtu: 1925774379/0800.

Realizace projektů
Spolupráce v oblasti
technologií, výzkumu
a humanitární pomoci

17 ЛИСТОПАДА 18³⁰

**SALESIÁNSKĚ
DIVADLO**

**Kobyliské náměstí 1,
Praha 8 - Kobylisy**

**НАРОДНИЙ АРТИСТ
УКРАЇНИ**

**Ярослав
Борута**

("ЛЕБЕДИ КОХАННЯ")

**З КОНЦЕРТНОЮ
ПРОГРАМОЮ**

"Сяй, Україно"

ТАКОЖ БРАТИМУТЬ УЧАСТЬ:

**СПІВАК, КОМПОЗИТОР І АКТОР
ПАВЛО БУБРЯК**

**МОЛОДА ПОЕТЕСА
УЛЯНА МАНДЗЮК**

В 16⁰⁰ ПРОСЛУХОВУВАННЯ ТА ВІДБІР ДІТЕЙ

**віком від 6 до 18 років для подальшої їх участі в
Х МІЖНАРОДНОМУ БЛАГОДІЙНОМУ ДИТЯЧОМУ ФЕСТИВАЛІ
"МИСТЕЦЬКИЙ ХРАМ" (Україна)**

ОРГАНІЗАТОР КОНЦЕРТУ:

ЗА ПІДПРИМКИ:

TICKETSTREAM

REGABUS

MEZINÁRODNÍ AUTOBUSOVÁ DOPRAVA

КВИТКИ ЗА ТЕЛЕФОНОМ: 420 734 421 556